

Pekka Kauppila

Kainuun matkailutalous:
kuntakohtaista tarkastelua

Kajaanin ammattikorkeakoulu

KAJAANIN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA A
TUTKIMUKSIA 8

Pekka Kauppila

Kainuun matkailutalous: kuntakohtaista tarkastelua

**Kajaanin ammattikorkeakoulu
2011**

Myynti:

Kajaanin ammattikorkeakoulu

PL 52

87101 KAJAANI

Puhelin 044 710 1135

Sähköposti: saara.korhonen@kajak.fi

<http://www.kajak.fi>

1. painos

Tämän teoksen kopioiminen on tekijänoikeuslain (404/61, siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen) mukaisesti kielletty lukuun ottamatta Suomen valtion ja Kopioisto ry:n tekemässä sopimuksessa tarkemmin määriteltä osittaista kopiointia opetus-tarkoituksiin.

Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 8/2011

ISBN 978-952-9853-40-3

ISSN 1458-9141

Kustantaja: Kajaanin ammattikorkeakoulu

Kansi: Mainostoimisto Vesa Löhönen

Painopaikka: Kajaanin kaupungin painatuskeskus, Kajaani 2011

SISÄLTÖ	
ESIPUHE	1
1 TILASTOT ENNAKOINTITIEDON TUOTTAJINA	2
1.1 Ennakointitiedon olemus	2
1.2 Tilastotieto kuvaa mennyttä	2
1.3 Numeroiden jähmeys todellisuuden kuvaamiseen	3
1.4 Tilastotiedon käytettävyys ennakoinnissa	4
KIRJALLISUUS	7
2 JOHDANTO	9
2.1 Raportin käsitteet ja tavoitteet	9
2.2 Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten tutkimus Suomessa	11
2.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä	15
2.4 Tutkimusaineiston reunaehdot	16
3 KAINUUN MATKAILUTULO JA -TYÖLLISYYS	17
3.1 Välitön matkailutulo	17
3.2 Matkailun kokonaistulo	22
3.3 Matkailun verotulo (henkilöverotulo)	23
3.4 Matkailun tulovaikutukset vuosina 2002 ja 2009	24
3.5 Välitön matkailutyöllisyys	30
3.6 Matkailun kokonaistyöllisyys	34
3.7 Matkailun työllisyysvaikutukset vuosina 2002 ja 2009	35
4 KAINUUN YÖPYMISVUOROKAUDET	39
5 YHTEENVETO	47
KIRJALLISUUS	50
LIITTEET	57

ESIPUHE

Käsillä oleva tutkimusraportti tuottaa tietoa Kainuun kuntien matkailutaloudesta. Raportissa hyödynnetään Oulun yliopiston maantieteen laitoksen ja Kuusamon kaupungin yhteistyössä kehitettyä matkailun aluetaloudellisten vaikutusten seurantarjestelmää, joka on otettu käyttöön Koillismaalla 1990-luvun lopussa. Lisäksi raportissa analysoidaan matkailun kehitystä kunnittain Tilastokeskuksen yöpymisvuorokausien perusteella. Selvityksen on tehnyt FT Pekka Kauppila. Tutkimusraportti liittyy Kajaanin ammattikorkeakoulun EAKR-osarahoitteiseen ”Matkailun ennakoinnin tutkimus ja kehittäminen Kainuussa ja Koillismaalla” -hankkeeseen.

Julkaisun alussa olevan artikkelin ”Tilastot ennakointitiedon tuottajana” on kirjoittanut Kajaanin ammattikorkeakoulun matkailututkija Sanna Kyyrä.

Oulussa helmikuussa 2011

Pekka Kauppila

Filosofian tohtori

Oulun yliopisto, maantieteen laitos/Naturpolis Kuusamo

1 TILASTOT ENNAKOINTITIEDON TUOTTAJINA

1.1 Ennakointitiedon olemus

Ennakointi (foresight) on systemaattinen ja osallistava prosessi, jossa kerätään ja analysoidaan keskipitkän ja pitkän aikavälin tulevaisuutta koskevaa tietoa päätöksenteon pohjaksi tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä hyödyntämällä (esim. Rubin, Rubin 2006; Wilenius 2008; Uhkien ennakointia ja hyvinvoinnin kehittämistä 2006). Ennakoinnin tavoitteena on parantaa päätöksenteon tietopohjaa ja auttaa havaitsemaan nykypäivän päätösten vaihtoehtoisia seurauksia tulevaisuudessa.

Ennakoinnissa käytettävät menetelmät voidaan jakaa kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin. Kvantitatiiviset menetelmät painottavat numeerista tietoa ja selvittävät esimerkiksi muutosten nopeutta ja laajuutta. Kvalitatiiviset menetelmät puolestaan keskittyvät mielipiteiden, syiden, seurausten tai ilmiön merkityksen kuvaamiseen. Molemmat menetelmät voivat sisältää elementtejä toisiltaan. Esimerkiksi kvalitatiivisen tutkimuksen tuloksia voidaan esittää numeroina ja kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytettävät arvot olla riippuvaisia laadullisista arvioista (Alueellisen ennakoinnin käytännön opas 2002, 52).

Ennakoinnin näkökulmasta tilastotiedon käytettävyydessä on ainakin kaksi haastetta. Ensinnäkin tilastotieto on tietoa menneisyydestä, ei tulevaisuudesta. Toisekseen todellisuuden kuvaaminen pelkästään numerotiedon avulla on mahdotonta.

1.2 Tilastotieto kuvaa mennyttä

Matkailutoimijoiden käytettävissä oleva tilastotieto kuvaa aina menneisyyttä. Usein tarkastelujaksona on lyhyt ajanjakso, kuten vuosi, muutama kuukausi tai talvi/kesäkausi. Ennakoinnin tavoitteena taas on tuottaa keskipitkän (2-8 vuotta, esim. Mäkelä 2003, 3) ja pitkän aikavälin (5-30 vuotta) tietoa tulevaisuudesta.

Historian ja nykyhetken tuntemus luovat perustan tulevaisuuden vaihtoehtojen muodostamiselle. Ennakoinnissa käytetyt tulevaisuudentutkimuksen menetelmät perustuvat nimenomaan ajan jatkumon ymmärtämiseen (esim. Gordon & Glenn 2009, 16): se, millaiseksi koemme menneisyyden vaikuttaa siihen, millaiseksi koemme tulevai-

suuden ja päinvastoin (Männikkö 2003, 280-282). Mikäli ehdotettava tulevaisuus ei sitoudu historiaan, on ihmisten vaikea pitää sitä uskottavana ja vakuuttavana (Gordon & Glenn 2009, 16).

Ajallisesti perättäiset luvut muodostavat helposti hahmotettavan ajallisen jatkumon, josta voidaan havaita muutossuuntia (esim. Ylöstalo 1998, 161, 163). Lukujen tulkinta tulee kuitenkin perustaa lähimenneisyyden kokemuksiin, joita luvut itsessään eivät pysty kerto-maan. Siten kutakin ajankohtaa luonnehtivien yleisten tietojen ja tulkintojen omaaminen on avain onnistuneeseen ennakointiin (esim. Ylöstalo 1998, 170-171).

Vaikka tilastotieto kuvaa mennyttä, on tilastojen tuottaminen monipuolisten tietokoneohjelmien ansiosta suhteellisen nopea tiedontuottamismenetelmä verrattuna muihin. Mitä lyhyemmän aikavälin tilastoista puhutaan, sitä varmempi arvio seuraavan jakson kehityksestä voidaan esittää. Tämä perustuu puhtaasti lukuihin vaikuttavien muuttujien tiedostamiseen ja niiden kehityksen ennakoitavuuteen. Kovin lyhyen aikavälin tilastoilla ei valitettavasti ole kuitenkaan suurta merkitystä pidemmän aikavälin ennakointityötä ajatellen.

1.3 Numeroiden jähmeys todellisuuden kuvaamiseen

Toinen haaste tilastotiedon käytettävyydessä on numeroiden näennäinen valmius kuvata ihmisen käyttäytymisen ja todellisuuden monimuotoisuutta: kaikkea ei voi tiivistää numeroihin. Tilastot eivät kerro muutosten syvyydestä tai riskin määrästä.

Lukujen rajoittuneisuus kuvata todellisuutta perustuu osittain siihen, että tilastot olettavat kehityksen jatkuvan niin hyvässä kuin huonossakin samanlaisena kuin aiemmin. Liiallinen tilastotietoon luottaminen voi jättää pimentoon muutoksia ja kehityskulkuja, jotka eivät sisälly kuvattaviin numeroihin. Siten tärkeät riskit ja uhat, mutta myös mahdollisuudet voivat jäädä tunnistamatta. (esim. Gordon & Glenn 2009, 16; Blake et al. 2006; Faulkner & Valerio 2003; Alueellisen ennakkoinnin käytännön opas 2002, 53, 159-160)

Tilastojen rajoituksista huolimatta numeraalinen esittämistapa on kuitenkin suosittua siihen liitettävien vertailtavuuden ja objektiivisuuden ominaisuuksien takia. Laadullisenkin aineisto pyritään usein puristamaan numeroiksi painoarvoja hyödyntäen. Esi-

merkiksi barometreissä ihmisten mielipiteet ja näkemykset esitetään usein tilastoina (esim. Ylöstalo 1998). Periaatteessa maailman monimuotoisuutta voisi siis tilastoida. Tilastojen tulkinnassa tulee kuitenkin aina muistaa, että numerot yksinään eivät riitä vaan rinnalle tarvitaan legitimoivaa asiantuntijuutta (esim. Rantalaiho 1998, 13) ja lukujen kriittistä lukutaitoa. Tilastotietojen merkityksellisyys piileekin siinä, miten ja missä prosesseissa niitä tuotetaan (Rantalaiho 1998, 18), toisin sanoen mitä tilastoilla tavoitellaan.

1.4 Tilastotiedon käytettävyys ennakoinnissa

Tilastoinnin tavoitteet kuten puolueettomuus, riippumattomuus, luotettavuus ja vertailtavuus ovat ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että sosiaalinen maailma rakentuu sosiaalisissa suhteissa ja verkostoissa (esim. Juntto 1998, 60-61). Toisaalta tilastotiedon päivittymisen viive on ristiriidassa nykyisen reaaliaikaisuutta korostavan ihanteen kanssa. Asioiden hallittavuuden pyrkimyksen takia todellisuus pyritään kuitenkin usein ottamaan haltuun numeroiden avulla. Numerot tuntuvat myös turvalliselta lähtökohdalta suunnata kohti epävarmaa tulevaisuutta.

Tilastot toimivat ennakointitiedon lähteenä, koska niiden avulla pystytään kuvaamaan pitkiäkin aikasarjoja ja niihin sisältyviä muutoksia. Toisaalta tilastot mahdollistavat hyvinkin erilaisten asioiden vertailtavuuden painoarvoisten tilastojen muodostamisen ansiosta. Kolmanneksi tilastojen visuaalinen esittäminen on usein helposti hahmotettava tapa kuvata asioiden kehittymistä.

Tilastojen käytettävyys ennakoinnissa riippuu kuitenkin tilastojen rajoitusten ymmärtämisestä. Tilastoissa esitettyjen lukujen ja tilastotuotannon tavoitteiden taakse pitää pystyä näkemään oikeiden tulkintojen muodostamiseksi.

Tilastojen käytettävyyttä ennakoinnissa voidaan parantaa ainakin neljällä eri tavalla. Ensimmäkin numeraalisten tulevaisuusarvioiden toteutumista verrataan toteutuneeseen tilanteeseen jälkikäteen ja tarvittaessa arviomenetelmää, käytettyjä lähtötietoja tai muuttujien riippuvuussuhteita muutetaan (esim. Pacinelli 2009, 1; Seppälä & Kuusi 1993, 158). Prosessia toistamalla menetelmän ja tilaston käyttökelpoisuus ennakoinnissa paranee.

Toinen keino vähentää tilastosokeuden vaaraa on vaihtaa tulevaisuuden tarkastelun lähestymistapaa. Sen sijaan että tulevaisuutta tarkasteltaisiin nykyhetkestä käsin, hahmotetaan ensin toivottu tulevaisuus ja peruutetaan sieltä sitten kohti nykyhetkeä. Lähestymistavan vaihtaminen vähentää riskiä kahliutua liikaa nykyhetken ajatteluun, kehityslinjojen suoraviivaisuuteen ja vaihtoehdottomiin merkityksiin (Männikkö 2003, 283-284).

Mikään tieto ei ole koskaan täysin varmaa, ei edes tilastotieto, vaikka se sellaisena usein halutaankin esittää (esim. Paananen ym. 1998, 7). Kolmas keino tehostaa tilastotiedon käytettävyyttä ennakkoinnissa onkin lukea useampia tilastoja rinnakkain. Tilastot ovat erilaisia luotettavuuden ja ohjaavan vaikutuksensa osalta (esim. Stähle & Stähle 2006, 7). Vaikka tilastoja ei voikaan suoraan vertailla keskenään, tuovat ne omiin lähtökohtiinsa sitoutuneina monipuolisemman kuvan tarkasteltavasta asiasta kuin yksinäinen tilasto.

Ennakointitieto ei voi pohjautua täysin historialliseen määrälliseen tietoon (Pacinnelli 2009, 2). Ei edes siinä tapauksessa kun tieto on tuotettu useampaa kvantitatiivista menetelmää hyödyntäen, mikä kuitenkin tuottaa tarkemman arvion kuin yksittäisen menetelmän käyttäminen (Wong et al. 2007). Neljäs keino tilastollisen tiedon parempaan käytettävyyteen ennakkoinnissa on kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien käyttäminen rinnakkain. Menetelmien yhdistäminen on toivottua niin tilastotiedon tuottamisessa kuin koko ennakkointiprosessin toteuttamisessakin (Song & Li 2008; Blake et al. 2006; Prideaux et al. 2003; Tideswell et al. 2001).

Ennakkoinnin tavoitteena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi. Kaikilla ennakkoinnissa käytettävillä menetelmillä on omat hyvät ja huonot puolensa. Tulevaisuuden arviointiin valittavien menetelmien tulisi siten täydentää toisiaan. Valittavien menetelmien yhdistelmä määräytyy saatavilla olevan tiedon ja asiantuntemuksen, tarkasteltavien aiheiden ja asetetun tavoitteen perusteella (Faulkner & Valerio 2003; Alueellisen ennakkoinnin käytännön opas 2002, XII, 53). Vain oikeanlaisen tiedon tuotannolla on merkitystä.

Tilastot tuottavat ennakkointitietoa edellyttäen, että niiden tukena käytetään syitä ja seurauksia selittäviä ja arvioivia asiantuntijamenetelmiä ja historian tuntemusta. Myös tämän aluetaloudellisia vaikutuksia kuvaavan raportin sisältö vaatii analysointia alueel-

lisen matkailuväen keskuudessa: mitkä tapahtumat vaikuttavat lukujen taustalla, mikä on nykytilanne ja miltä tulevaisuus mahdollisesti näyttää. Vaikka raportissa esitetyt luvut kuvaavat menneisyyttä, antaa se samalla arvion tehdyn työn tuloksista ja siitä, kannattaako jatkaa samalla tavalla vai tulisiko alueen matkailutoimialan kehittämisessä tehdä muutoksia.

KIRJALLISUUS

- Alueellisen ennakkoinnin käytännön opas* (2002). Euroopan komissio. Suomi-version toimittaneet Marja Toivonen ja Jouko Nieminen Uudenmaan TE-keskuksesta. Saatavilla osoitteesta: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/cgrf-finland_fi.pdf. Viitattu 14.2.2011.
- Blake, Adam et al.* (2006) Integrating forecasting and CGE models: The case of tourism in Scotland. *Tourism Management*. Vol. 27. Pp. 292-305.
- Faulkner, Bill & Peter Valerio* (2003) An Integrative Approach to Tourism Demand Fore-casting. In Fredline, Liz, Leo Jago & Chris Cooper eds. (2003) *Progressing Tourism Research – Bill Faulkner. Aspects of Tourism*. Cromwell Press. Pp. 166-181.
- Gordon, Theodore J. & Jerome C. Glenn* (2009) Integration, Comparisons, and Frontiers of Futures Research Methods. In Glenn, Jerome C. & Theodore J. Gordon eds. (2009) *Futures Research Methodology. Version 3.0. The Millennium Project*.
- Juntto, Anneli* (1998) Normaaliperhe asuu standardiasunnossa. Teoksessa Paananen, Seppo, Anneli Juntto & Hannele Sauli. toim. (1998) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Vastapaino. Ss. 59-81.
- Mäkelä, Keijo* (2003) Ennakkoinnin parhaat käytännöt – työelämän muutos ja koulutustarpeet. ESR-ennakkoinnin koordinaatioprojektin loppuraportti. Saatavilla osoitteesta: http://www.ek.fi/ek_suomeksi/tulevaisuusluotain/dokumentit/linkki_pdf/keijo_makela311003.pdf. Viitattu 14.2.2011.
- Männikkö, Matti* (2003) Tulevaisuudentutkimus ja historiankirjoitus. Teoksessa Vapaavuori, Matti & Santtu von Bruun toim. (2003) *Miten tutkimme tulevaisuutta? Tulevaisuuden tutkimuksen seura. 2. uudistettu painos*. Ss. 278-288.
- Paananen, Seppo, Anneli Juntto & Hannele Sauli. toim.* (1998) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Vastapaino.
- Pacinelli, Antonio* (2009) Statistical Modeling: From Time Series to Simulation. In Glenn, Jerome C. & Theodore J. Gordon eds. (2009) *Futures Research Methodology. Version 3.0. The Millennium Project*.
- Prideaux, Bruce, Eric Laws & Bill Faulkner* (2003) Event in Indonesia: exploring the limits to formal tourism trends forecasting methods in complex crisis situations. *Tourism Management*. Vol. 24. Pp. 475-487.
- Rantalaiho, Liisa* (1998) Paljaita faktoja? Teoksessa Paananen, Seppo, Anneli Juntto & Hannele Sauli. toim. (1998) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Vastapaino. Ss. 11-21.
- Rubin, Anita*: Käsitteitä A-R. Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali TOPI. Saatavilla osoitteesta: <http://www.tulevaisuus.fi/topi/>. Viitattu 14.2.2011.

- Rubin, Anita* (2006) Ennakoinnin määritelmä. Osana Tulevaisuudentutkimuksen verkosto-akatemian oppimateriaalikalvosarjaa otsikolla Tulevaisuudentutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja menetelmiä. Saatavilla osoitteesta: <http://www.tut.fi/liku/opetus/kurssit/LIKU-7100/Menetelmat.pdf> . Viitattu 14.2.2011.
- Seppälä, Yrjö & Osmo Kuusi* (1993) Ristivaikutusanalyysi. Sovelluksena kuljetukset 2010. Teoksessa Vapaavuori, Matti & Santtu von Bruun toim. (2003) Miten tutkimme tulevaisuutta? Tulevaisuuden tutkimuksen seura. 2. uudistettu painos. Ss. 145-166.
- Song, Haiyan & Gang Li* (2008) Tourism demand modelling and forecasting – A review of recent research. *Tourism Management*. Vol. 29. Pp. 203-220.
- Stähle, Pirjo & Sten Stähle* (2006) Tulevaisuusluotain. Osaamistarpeen ennakointijärjestelmä. Education Intelligence System (EIS). Elinkeinoelämän keskusliitto. Saatavilla osoitteesta: http://www.ek.fi/ek_suomeksi/tulevaisuusluotain/EIS.pdf. Viitattu 14.2.2011.
- Tideswell, Carmen, Trevor Mules & Bill Faulkner* (2001) An Integrative Approach to Tourism Forecasting: A Glance in the Rearview Mirror. *Journal of Travel Research*. Vol. 40, Issue 2. Pp. 162-171.
- Uhkien ennakointia ja hyvinvoinnin kehittämistä* (2006). Raportti vuosien 2003-2006 aikana toteutetun Tulevaisuus ja turvallisuus: Poliisin toimintaympäristö muutoksessa (POLTU) –hankkeen kulusta ja tuloksista. Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisusarja 3/2006. Turun kauppakorkeakoulu, Tulevaisuuden tutkimuskeskus ja Länsi-Suomen lääninhallitus, Poliisiosasto. Saatavilla osoitteesta: <http://www.tse.fi/FI/tutkimus/yksikot/poltu/Pages/default.aspx>. Viitattu 14.2.2011.
- Wilenius, Markku* (2008) Taming the dragon: how to tackle the challenge of future foresight. *Business Strategy Series*. Vol. 9. No. 2. Pp. 65-77.
- Wong, Kevin K. F. et al.* (2007) Tourism forecasting: To combine or not to combine. *Tourism Management*. Vol. 28. Pp. 1068-1078.
- Ylöstalo, Pekka* (1998) Barometrit – muutoksen mittareita ja mielikuvien tuottajia. Teoksessa Paananen, Seppo, Anneli Juntto & Hannele Sauli. toim. (1998) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Vastapaino. Ss. 161-179.

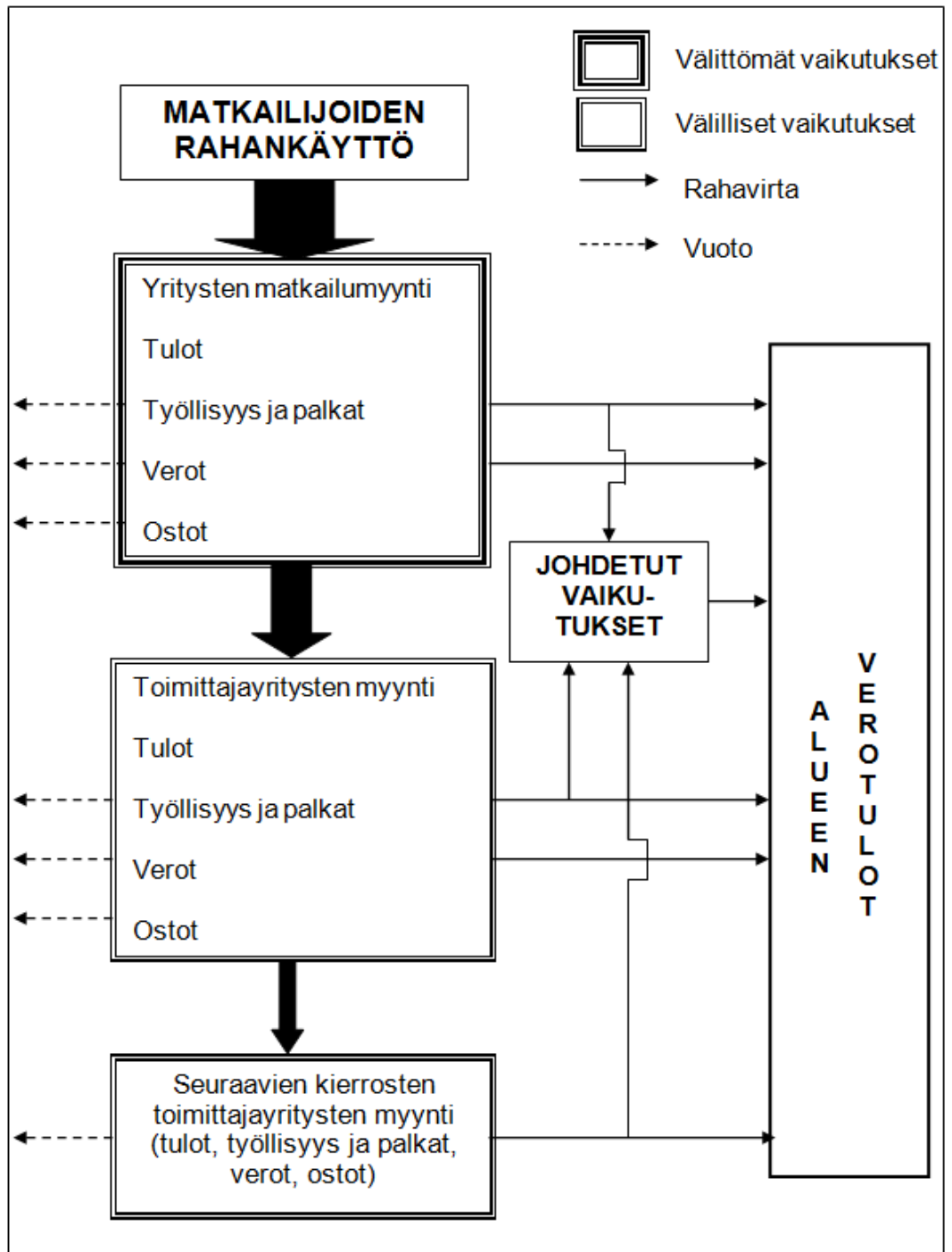
2 JOHDANTO

2.1 Raportin käsitteet ja tavoitteet

Matkailu on ilmiö, jolle on ominaista kohdealueella ilmenevät vaikutukset. Ne jaetaan karkeasti kolmeen ryhmään: ympäristölliset, sosiokulttuuriset ja taloudelliset. Matkailun taloudelliset vaikutukset ovat sekä myönteisiä että kielteisiä. Koska matkailua käytetään aluekehityksen välineenä, eri aluetasoilla ollaan kiinnostuneita matkailun myönteisistä talousvaikutuksista. Näitä ovat esimerkiksi alueen yritysten saamat tulot ja työpaikat, matkailun kerrannaisvaikutukset ja alueen verotulot (ks. Murphy 1985; Mathieson & Wall 1987; Hemmi & Vuoristo 1993; Vuoristo 1998; Hall & Page 2006).

Matkailun aluetaloudellisissa tutkimuksissa sovelletaan muutamia peruskäsitteitä. Näitä ovat välittömät, välilliset ja johdetut vaikutukset. Matkailu tuo aluetalouteen ja sen kiertokulkuun uutta, alueen ulkopuolista rahaa (kuva 1). Matkailijat kuluttavat kohdealueella rahaa erilaisiin palveluihin, kuten majoitus-, ravitsemis-, liikenne- ja ohjelmapalveluihin sekä vähittäiskauppaan ja huoltamotoimintaan. Heidän ostaessa suoraan tavaroita ja palveluita yrityksistä syntyy välittömiä vaikutuksia. Välilliset vaikutukset ilmenevät silloin, kun välitöntä matkailutuloa saavat yritykset hankkivat tavaroita ja palveluita toimittajayrityksistä. Nämä hankintaketjut voivat olla pituudeltaan useita kierroksia. Matkailun ansiosta työllistyneiden ostaessa tavaroita ja palveluita syntyy puolestaan indusoituja eli johdettuja vaikutuksia. Kaikki edellä mainitut vaikutukset koskevat matkailutuloja ja -työpaikkoja sekä työpaikoista kertyviä palkkatulo- ja verotulovaikutuksia. Välilliset ja johdetut vaikutukset muodostavat matkailun kerrannaisvaikutukset. Matkailun kokonaisvaikutukset taas sisältävät välittömät, välilliset ja johdetut vaikutukset.

Osa välittömistä, välillisistä ja johdetuista vaikutuksista suuntautuu alueelta ulos: aluetaloudesta ilmenee vuotoja. Vuotoja tapahtuu työntekijöiden ostojen ja palkkojen mukana, jolloin ne vähentävät myös alueen verotuloja. Toisaalta osa yritysten tavaroiden ja palveluiden hankinnasta kohdistuu alueen ulkopuolelle, ja siksi alueen tuloinjektio pienenee ostoketjun edetessä.

Kuva 1. Matkailijoiden rahankäyttö ja aluetaloudelliset vaikutukset (muokattu ja täydennetty Rinne 1999: kuva 1; Rinne & Saastamoinen 2005: kuva 1).

Käsillä oleva tutkimusraportti on tehty Oulun yliopiston maantieteen laitoksella. Työn tavoitteena on selvittää Kainuun kuntien (Hyrnsalmi, Kajaani, Kuhmo, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi ja Vaala)

- 1) välitön matkailutulo ja kokonaismatkailutulo vuonna 2009
- 2) välitön matkailutyöllisyys ja kokonaismatkailutyöllisyys vuonna 2009
- 3) matkailutyöllisyyden verotulovaikutukset vuonna 2009
- 4) matkailun tulo- ja työllisyysvaikutusten kehitys vuodesta 2002 vuoteen 2009
- 5) yöpymisvuorokausien kehitys vuodesta 1995 vuoteen 2009 matkailijasegmentteittäin (kotimaa–ulkomaa) ja matkailukausittain (kesä–talvi)

Tuorein Kainuuta käsittelevä yksityiskohtainen matkailun aluetaloustutkimus on vuodelta 2000 (Juntheikki 2002). Edellä mainitun tutkimuksen menetelmää ja oletusarvoja hyödyntämällä on päivitetty Kainuun matkailun taloudelliset vaikutukset vuonna 2001 (Juntheikki 2003) ja vuonna 2002 (Juntheikki 2004). Tämä tutkimusraportti on laadittu samalla aineistoperustalla ja menetelmällä kuin aikaisemmat tutkimukset. Näin ollen tulokset ovat keskenään vertailukelpoisia. On otettava huomioon, että Kainuussa on tapahtunut kuntaliitos 1.1.2007: Vuolijoki on yhdistynyt Kajaaniin. Kajaanin lukuihin on siten laskettu mukaan myös entisen Vuolijoen luvut. Tämä koskee sekä tulo- ja työllisyys- että yöpymisvuorokausilukuja.

Työ etenee siten, että aluksi käydään läpi matkailun aluetaloudellisten vaikutusten tutkimusperinne Suomessa. Tämän jälkeen on vuorossa aineiston ja menetelmän esittely reunaehtoineen. Kainuun matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia tarkastellaan kunnittain, samoin kuin Kainuun yöpymisvuorokausia ja niiden kehitystä. Raportti päättyy yhteenveto-osaan.

2.2 Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten tutkimus Suomessa

Matkailun taloudellisten vaikutusten mittaamisen pohjoismainen pioneerityö sai alkunsa Ruotsista 1950- ja 1960-lukujen taitteessa (esim. Frimodig 1959; Eriksson & Wikström 1961). Suomen ensimmäiset aluetaloudelliset tutkimukset tehtiin 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin julkaistiin Hangon (Falenius ym. 1963), Saimaan (Auvinen 1965) ja Kuusamon (Säkkinen 1971) matkailututkimukset. Matkailun kasvun myötä taloudellisten vaikutusten tutkiminen on tullut yhä tärkeämmäksi.

Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten mittaamiseen kehitettiin 1970-luvun lopulla niin sanottu pohjoismainen malli, joka on esitelty yksityiskohtaisesti Matkailun edistämiskeskuksen (1983) sarjassa. Malli jakaantuu kahteen osaan: tulo- ja menomenetelmään. Tulomenetelmässä taloudellisia vaikutuksia tutkitaan yrityskyselyyn ja menomenetelmässä matkailijakyselyyn perustuen. Suomessa mallin testauspaikkakuntia olivat Kuusamo (Jyvälä 1981) ja Jyväskylä (Holopainen 1981). Samoihin aikoihin Jonninen (1981) selvitti pääkaupunkiseudun matkailun taloudellisia vaikutuksia menetelmällä, joka oli hyvin lähellä pohjoismaista mallia.

1980-luvulta lähtien pohjoismaista mallia on sovellettu sekä paikalliselle että alueelliselle tasolle. Alueellisella tasolla tarkoitetaan yhtä kuntaa suurempaa poliittis-hallinnollista alueyksikköä – lääniä, maakuntaa tai seutukuntaa – paikallistason käsitteessä yhden kunnan. Paikallistasolla on tutkittu Imatran (Tykkyläinen 1984), Lahden (Lahden kauppakamari 1985), Lappeenrannan (Ryynänen 1986), Hailuodon (Jurvakainen 1986; Möttönen 1986), Joensuun (Ikonen 1987), Nilsiä (Heiskanen 1988), Lohjan (Vuoristo & Arajärvi 1988), Kuusamon (Kauppila 1989; Malinen 1989), Virtojen (Pitkänen 1990), Kolarin (Naalisvaara 1991; Rantakokko 1991), Espoon (Vuoristo & Paajanen 1991) ja Oulun (Havas 1993) matkailun taloudellisia vaikutuksia. Esimerkkejä alueellisista tutkimuksista ovat Häme (Kanta-Hämeen seutukaavaliitto 1984), Kymenlaakso (Kymenlaakson seutukaavaliitto 1985) ja Lappi (Jyvälä 1988). Mallia on käytetty jopa matkailukeskustasolle, sillä Kemi ja Mäkinen (1995) ovat mittanneet Kalajoen Hiekkasärkkien ja Saarinen ym. (1996) Saariselän matkailukeskuksen taloudellisia vaikutuksia. Pohjoismaisella mallilla on tutkittu myös luontomatkailun aluetaloudellisia vaikutuksia paikallistasolla Kuhmossa (Rinne 1999; Rinne & Saastamoinen 2005), Ruunaalla (Eisto 2003) ja Saaristomerellä (Berghäll 2005).

Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus, myöhemmin Matkailun Kehitys Oy ja Haaga Tutkimus/Haaga-Perho, on julkaissut taloudellisia vaikutuksia koskevia tutkimuksia paikalliselta, alueelliselta ja kansalliselta tasolta. Paikallistasolla on tutkittu Savonlinnaa (Sairanen 1988a), Kerimäkeä (Sairanen 1988b), Punkaharjua (Sairanen 1988c), Vaasaa (Kettunen 1990; Kempainen 1993; Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus 1997), Kuusamo (Södervall 1993) ja Kuopiota (Piirainen & Ruuskanen 1997). Alueelliselta tasolta on julkaistu tutkimuksia Ylä-Savosta (Suvanto 1991), Kuusiokuntien alueelta (Kempainen 1991), Lapista (Tekoniemi-Selkälä & Södervall 1992) ja Etelä-

Päijänteeltä (Auranen & Santala 1997). 2000-luvulla tapaustutkimukset ovat käsitelleet paikallistasolla muun muassa Oulua (Boman ym. 2004; Haaga-Perho 2009) ja Ähtäriä (Haaga Tutkimus 2005a). Alueelliselta tasolta tuoreimpia esimerkkejä ovat Savonlinnan seutu (Sormunen ym. 2000), Uusimaa (Etelä-Suomen Matkailun Kehitys Oy 2000), Lahden seutu (Haaga Tutkimus 2005b), Mikkelin seutu (Österlund & Oh-tonen 2005), Kymenlaakso (Piirainen 2008) ja pääkaupunkiseutu (Haaga-Perho 2008). Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus on selvittänyt myös kansallisella tasolla koko Suomen (Aira & Kauppi 1994; Auranen & Hämäläinen 1997) matkailun taloudellisia vaikutuksia.

Edellä mainittu tutkimuskeskus on kehittänyt mallin matkailun aluetaloudellisten vaikutusten mittaamiseen (MTT-malli), mutta siihen liittyviä yksityiskohtaisia toiminta- ja toteutusperiaatteita ei ole tuotu julki. Esimerkiksi Kuusamon tutkimus (Södervall 1993) perustuu pohjoismaiseen malliin, mutta tutkimuksessa on käytetty hyväksi sekä Matkailun edistämiskeskuksen että Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskuksen aikaisempia tutkimustuloksia matkailijoiden rahankäytöstä. Näin oletetaan, että Kuusamossa vierailevien matkailijoiden rahankäyttö ei poikkea keskimääräisistä kulutustottumuksista.

Airola (1985) ja Lankola (1992) ovat tutkineet paikallistasolla Turun kaupungin matkailun taloudellisia vaikutuksia. Heidän käyttämänsä menetelmä oli kuitenkin panos—tuotos-malli. Näin ollen Airolan ja Lankolan tuloksia ei voida suoraan verrata tulomenetelmän osalta muihin Suomessa tehtyihin tutkimuksiin. Myös Eriksson (1992) nostaa esille panos—tuotos-mallin aluetaloudellisten vaikutusten laskemisessa. Paikallistasolta tuoreimpia panos—tuotos-mallin sovelluksia ovat luontomatkailun vaikutusten arviointi Pallas-Ounastunturin kansallispuistossa (Huhtala 2006) ja kulttuuritapah-tuman taloudellisten vaikutusten mittaaminen paikallistasolla (Tohmo 2005). Huhtala ym. (2009) ovat myös verranneet panos—tuotos-mallia ja pohjoismaista mallia tutki-essaan Seitsemisen ja Helvetinjärven kansallispuistojen matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia paikallistasolla.

Piirala (1997) on mitannut matkailun taloudellisia vaikutuksia alueellisella tasolla. Hän on luonut niin sanotun Kainuun mallin, jossa on pyritty standardoimaan pohjoismaista mallia. Hänen ajatuksiaan on edelleenkehitetty ja täsmennetty Koillismaan (Hätälä & Kauppila 1999) ja Kuusamon (Kauppila 1999a) tutkimuksissa. Esimerkiksi Inarin

(Alakiuttu & Juntheikki 1999; Kauppila 1999c) tutkimuksissa on sovellettu Koillismaan mallia. Edellisten lisäksi kyseistä mallia on viime aikoina käytetty paikallistasolla Pelkosenniemen (Saarinen & Kauppila 2002), Kalajoen (Kutilainen 2004) ja Inarin uusimman tutkimuksen (Rosqvist 2008) kohdalla sekä alueellisella tasolla Kainuun (Juntheikki 2002), Pohjois-Savon (Tyni 2003) ja Koillis-Suomen (Juntheikki & Korhonen 2005) tapauksissa. Lisäksi sitä on hyödynnetty valtakunnantasolla (Laakkonen 2002). Koillismaan mallista on kehitetty matkailun aluetaloudellisten vaikutusten seurantajärjestelmä, jonka avulla on päivitetty esimerkiksi Kuusamon matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset vuosittain tiettyjen oletusarvojen mukaan (ks. Kauppila 1999ab, 2007, 2009a; Kauppila & Ervasti 2001; Ervasti & Kauppila 2003). Kuusamon lisäksi seurantajärjestelmää on käytetty paikallistasolla Inarissa (Herranen & Vallo 2008) ja Sotkamossa (Kauppila 2009b) ja alueellisella tasolla Kainuussa (Juntheikki 2003, 2004).

Valtakunnan- (Etelä-Suomen Matkailun Kehitys Oy 2001; Savela ym. 2004) ja alueellisella tasolla (Konttinen 2005, 2006) matkailun taloudellisia vaikutuksia tutkitaan Suomessa nykyään niin sanotulla satelliittitilinpidoilla. Satelliittitilinpitoon pohjautuvat tutkimukset eivät kuitenkaan ulotu seutu- tai kuntatasolle, minkä vuoksi mainituilla aluetasoilla on tehtävä erillistutkimuksia matkailun tulo- ja työllisyysvaikutusten selvittämiseksi. Koillismaan mallin ja valtakunnallisen satelliittitilinpidon toimialaluokitusten eroja ja niiden vaikutusta matkailutuloon ja -työllisyyteen on tutkittu alueellisella tasolla Kanta-Hämeessä (Helen ym. 2006) ja paikallistasolla Inarissa (Rosqvist 2009). Koillismaan mallissa käytetty toimialaluokitus on yleisesti ottaen laajempi kuin satelliittitilinpidon, minkä vuoksi Koillismaan mallilla lasketut matkailun taloudelliset vaikutukset ovat kokonaisuudessaan suuremmat kuin satelliittitilinpidon avulla saadut tulokset. Esimerkiksi korjaamo- ja huoltamotoiminta on määritelty satelliittitilinpidoissa suppeammin, eikä satelliittitilinpito ota huomioon lainkaan erikoistunutta vähittäiskauppa -toimialaa.

Matkailun taloudellisten vaikutusten mittaaminen ei ole yksiselitteistä eikä yksinkertaista. Lähes jokaisessa tutkimuksessa on kritisoitu sovellettua mallia. Teoreettisessa mielessä Suomessa matkailun taloudellisia vaikutuksia ovat tutkineet erityisesti Vuoristo ja Arajärvi (1990), Eriksson (1992), Paajanen (1993abc, 1994, 1995), Kauppila (1999a, 2001), Rinne ja Saastamoinen (2005), Helen ym. (2006) ja Huhtala ym.

(2009). Paajanen (1994, 1995) on esittänyt mallin matkailu-ilmion vuorovaikutuksesta (kysyntä-tarjonta) ja siihen vaikuttavista determinanteista.

2.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimusaineisto perustuu Tilastokeskuksen yritysrekisteriin (liite I). Tilastokeskuksesta tilattiin TOL (2008) mukaiset kunnittaiset toimialakohtaiset kokonaisliikevaihto- ja -henkilöstötiedot. Tietojen perusta, toimialaluokitus ja käytetyt menetelmät ovat täsmälleen samat kuin vuosien 2000 (Juntheikki 2002), 2001 (Juntheikki 2003) ja 2002 (Juntheikki 2004) tutkimuksissa.

On huomattava, että Tilastokeskuksen toimialaluokitus muuttui vuonna 2008. Käsillä olevassa tutkimusraportissa aikaisempi toimialaluokitus (TOL 2002) on kuitenkin täsmäytetty vuoden 2008 (TOL 2008) toimialaluokitukseen. Täsmäytys on tehty Tilastokeskuksen Oulun aluetoimiston ja Oulun yliopiston maantieteen laitoksen yhteistyönä läpikäyden sekä vanhan että uuden toimialaluokituksen toimialat 5-numerotasolla (ks. liitteet I, II). Täsmäytyksen teki haasteelliseksi se, että vanhan toimialaluokituksen 5-numerotason luokkien sisältö on joissakin tapauksissa jaettu uuden toimialaluokituksen 5-numerotasolla useampaan luokkaan. Tästä johtuen toimialaluokitus ei voi olla tarkasti ottaen täysin sama, mutta se on täsmäytetty parhaalla mahdollisella asiantuntemuksella.

Tilastokeskuksen yritysrekisterin uusimmat tiedot ovat vuodelta 2009. Tässä raportissa vuoden 2002 rahanarvo on muutettu Tilastokeskuksen elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon (http://www.stat.fi/til/khi/2009/khi_2009_2010-01-15_tau_001.html). On syytä muistuttaa, että rakentamissektori ei ole ollut mukana Suomessa tehdyissä matkailun aluetaloustutkimuksissa. Näin ollen myös Kainuun tarkastelussa rakentaminen on jätetty analyysin ulkopuolelle. Lisäksi on huomattava, että mikäli esimerkiksi majoitus- ja ravitsemispalveluiden yritykset käyttävät työvoiman vuokrausyrityksiä ja työntekijät ovat näiden vuokrausyritysten palkkalistoilla, henkilöstö rekisteröityy vuokrausyrityksen sijaintikuntaan (Leinonen 2009). Pohjois-Suomen maaseutumaisissa kunnissa tämä ei ole välttämättä sama kuin työpaikan sijaintikunta.

Arvonlisäverollista välitöntä matkailutuloa laskettaessa on käytetty seuraavia arvonlisäveroprosentteja: korjaamot ja huoltamot (22 %), yleisvähittäiskauppa (17 %), muu vähittäiskauppa (22 %), majoitus ja ravitsemus (15 %), liikenne (8 %) sekä virkistys- ja muut palvelut (22 %). Vuosina 2002 ja 2009 majoitus- ja ravitsemistoiminnassa majoituksen arvonlisävero oli 8 ja ravitsemuksen 22 prosenttia. Raportissa sovelletaan näiden keskiarvoa eli 15 prosenttia. On huomattava, että eräät arvonlisäveroprosenttikannat ovat muuttuneet vuonna 2009: elintarvikkeiden ja rehujen verokantaa on 1.10.2009 alennettu 17 prosentista 12 prosenttiin (http://www.vero.fi/?article=8404&domain=VERO_MAIN&path=5,40,87&language=FIN). Tutkimusraportissa on kuitenkin sovellettu vanhaa verokantaa, koska muutos on tapahtunut vasta loka-kuun alussa vuonna 2009.

Tässä raportissa on käytetty Juntheikin (2004) tutkimuksen oletusarvoja. Näitä ovat

- 1) toimialoittaiset matkailumyyntiosuudet
- 2) kokonaisvaikutuksia ilmaisevat tulo- ja työllisyyskertoimet
- 3) verotulovaikutusten osuus välittömästä matkailutulosta

2.4 Tutkimusaineiston reunaehdot

Tässä työssä matkailun aluetaloudelliset vaikutukset selvitetään Koillismaan mallin mukaisesti (ks. Hätälä & Kauppila 1999; Kauppila 1999a). Mallissa tukeudutaan toimialoittaisten kokonaisliikevaihto- ja henkilöstötietojen osalta Tilastokeskuksen yritysrekisteriin. Rekisteriin kuuluvat yritykset ja toimipaikat, jotka ovat toimineet yli puoli vuotta tilastovuonna ja jotka ovat työllistäneet enemmän kuin puoli henkilöä tai joiden liikevaihto on ylittänyt vuosittain määritellyn tilastorajan (9 821 euroa vuonna 2009). Liikevaihto on yleensä tuloslaskelman mukainen. Matka- ja mainostoimistoissa on aikaisemmin käytetty liikevaihdon tilalla myyntikatetta.

Rekisterissä ovat mukana myös mökkivälitysyritykset. Esimerkiksi Sotkamossa ne ovat toimialalla 79120 (matkanjärjestäjien toiminta). Sen sijaan Kuhmon tapauksessa liikevaihtotietoja jouduttiin täydentämään Kuhmon Musiikkiyhdistys ry:n tiedoilla, sillä ne eivät sisällyneet Tilastokeskuksen yritysrekisteriin. Musiikkiyhdistys vastaa Kuhmon Kamarimusiikkifestivaalien lipunmyynnistä. Lipunmyyntitulot (arvonlisäveroton) on lisätty suoraan Kuhmon virkistys- ja muiden palveluiden toimialaan välittömän matkailutulon kohdalle.

Henkilöstö käsittää palkansaaajat ja yrittäjät. Henkilöstö on muunnettu kokovuosityölliseksi siten, että esimerkiksi puolipäiväinen työntekijä vastaa puolta henkilöä ja kaksi puolivuotista työntekijää vastaa yhtä kokovuosityöllistä. Jotta Tilastokeskus julkaisee toimialoittaisia kuntakohtaista liikevaihto- ja henkilöstötietoja, kunnassa on oltava salassapitovelvollisuuksien säilymisen vuoksi vähintään kolme kyseisen toimialan yritystoimipaikkaa.

Tutkimusraportissa tarkastellaan matkailun kehitystä Tilastokeskuksen virallisten rekisteröityjen yöpymisvuorokausien perusteella. Tilastokeskuksen tilastoinnin piirissä ovat majoitusliikkeet, joissa on vähintään 10 huonetta, mökkiä tai matkailuvaunupaikkaa (Matkailutilasto 2010). Tällöin tilastoinnin ulkopuolelle jäävät esimerkiksi yksittäiset vuokrattavat lomamökit (ks. Kauppila 1999d). Lisäksi kunnassa täytyy olla vähintään kolme edellä mainitut tilastointikriteerit täyttävää majoitusliikettä, jotta Tilastokeskus julkaisee kuntakohtaista tietoa (Matkailutilasto 2010). Kainuun kunnista Paltamosta ja Ristijärveltä ei ole saatavissa miltään tarkasteluvuodelta (vuodet 1995–2009) Tilastokeskuksen virallisia yöpymisvuorokausitietoja. Toisin sanoen näissä kunnissa ei ole vähintään kolmea sellaista majoitusliikettä, joissa on minimissään 10 huonetta, mökkiä tai matkailuvaunupaikkaa.

3 KAINUUN MATKAILUTULO JA -TYÖLLISYYS

3.1 Välitön matkailutulo

Vuonna 2009 Hyrynsalmen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli yli 5 miljoonaa euroa (taulukko 1). Virkistys- ja muut palvelut saivat välittömästi matkailutulosta yli puolet.

Taulukko 1. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Hyrynsalmella vuonna 2009.

Toimiala	Kok. lv. (1000 euroa)	Mmyynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	948	53.5	507	9.8
Yleisvähittäiskauppa	7 773	13.3	1 034	20.1
Muu vähittäiskauppa	4 377	11.2	490	9.5
Majoitus/ravitseminen	485	65.7	319	6.2
Liikenne	1 012	4.8	49	1.0
Virk./muut palvelut	3 619	76.1	2 754	53.4
YHTEENSÄ			5 153	100.0

Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamat 619 000 euroa, yleisvähittäiskauppa 1.2 miljoonaa euroa, muu vähittäiskauppa 598 000 euroa, majoitus ja ravitseminen 367 000 euroa, liikenne 53 000 euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 3.4 miljoonaa euroa. Yhteensä Hyrynsalmen välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 6.2 miljoonaa euroa.

Vuonna 2009 Kajaanin välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli noin 45 miljoonaa euroa (taulukko 2). Majoitus- ja ravitsemisala sai välittömästi matkailutulosta kolmanneksen sekä muu vähittäiskauppa ja yleisvähittäiskauppa vajaan neljänneksen. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamat 5.9 miljoonaa euroa, yleisvähittäiskauppa 11.5 miljoonaa euroa, muu vähittäiskauppa 13.6 miljoonaa euroa, majoitus ja ravitseminen 17.1 miljoonaa euroa, liikenne 3.4 miljoonaa euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 1.7 miljoonaa euroa. Yhteensä Kajaanin välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 53.2 miljoonaa euroa.

Taulukko 2. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Kajaanissa vuonna 2009.

Toimiala	Kok.lv. (1000 euroa)	Mmyynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	48 877	9.9	4 839	10.7
Yleisvähittäiskauppa	140 929	7.0	9 865	21.8
Muu vähittäiskauppa	106 279	10.5	11 159	24.7
Majoitus/ravitseminen	24 460	60.9	14 896	32.9
Liikenne	13 345	23.4	3 123	6.9
Virk./muut palvelut	11 673	11.8	1 377	3.0
YHTEENSÄ			45 259	100.0

Vuonna 2009 Kuhmon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli miltei 12 miljoonaa euroa (taulukko 3). Välitön matkailutulo jakaantui toimialoittain hyvinkin tasaisesti. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamot 1.8 miljoonaa euroa, yleisvähittäiskauppa 2.3 miljoonaa euroa, muu vähittäiskauppa 1.9 miljoonaa euroa, majoitus ja ravitseminen 1.5 miljoonaa euroa, liikenne 3.5 miljoonaa euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 2.8 miljoonaa euroa. Yhteensä Kuhmon välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 13.8 miljoonaa euroa.

Taulukko 3. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Kuhmossa vuonna 2009.

Toimiala	Kok. lv. (1000 euroa)	Mmyynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	8 551	17.5	1 496	12.7
Yleisvähittäiskauppa	33 107	6.0	1 986	16.8
Muu vähittäiskauppa	19 451	8.1	1 575	13.3
Majoitus/ravitseminen	4 383	29.1	1 275	10.8
Liikenne	4 969	64.7	3 215	27.2
Virk./muut palvelut (*)	2 978	71.2	2 259	19.2
YHTEENSÄ			11 806	100.0

*) Kuhmon Musiikkiyhdistys ry:n lipputulot (ei alv) on lisätty suoraan kokonaisliikevaihtoon ja välittömään matkailutuloon.

Vuonna 2009 Paltamon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli noin 7 miljoonaa euroa (taulukko 4). Korjaamot ja huoltamot saivat välittömästä matkailutulosta kolme neljäsosaa. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaa-

mot ja huoltamot 6.4 miljoonaa euroa, yleisvähittäiskauppa 708 000 euroa, muu vähittäiskauppa 478 000 euroa, majoitus ja ravitsemus 284 000 euroa, liikenne 440 000 euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 187 000 euroa. Yhteensä Paltamon välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 8.5 miljoonaa euroa.

Taulukko 4. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Paltamossa vuonna 2009.

Toimiala	Kok.lv. (1000 euroa)	Myynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	7 105	74.2	5 272	74.5
Yleisvähittäiskauppa	9 926	6.1	605	8.6
Muu vähittäiskauppa	4 900	8.0	392	5.5
Majoitus/ravitsemus	773	32.0	247	3.5
Liikenne	1 004	40.5	407	5.8
Virk./muut palvelut	247	62.1	153	2.1
YHTEENSÄ			7 076	100.0

Vuonna 2009 Puolangan välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli yli 4 miljoonaa euroa (taulukko 5). Virkistys- ja muut palvelut saivat välittömästä matkailutulosta kolmanneksen ja yleisvähittäiskauppa lähes 30 prosenttia. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamot 548 000 euroa, yleisvähittäiskauppa 1.4 miljoonaa euroa, muu vähittäiskauppa 804 000 euroa, majoitus ja ravitsemus 476 000 euroa, liikenne 65 000 euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 1.8 miljoonaa euroa. Yhteensä Puolangan välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 5.1 miljoonaa euroa.

Taulukko 5. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Puolangalla vuonna 2009.

Toimiala	Kok. lv. (1000 euroa)	Myynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	1 554	28.9	449	10.5
Yleisvähittäiskauppa	9 205	13.4	1 233	28.9
Muu vähittäiskauppa	4 989	13.2	659	15.5
Majoitus/ravitsemus	717	57.7	414	9.7
Liikenne	1 419	4.2	60	1.4
Virk./muut palvelut	1 726	83.8	1 446	34.0
YHTEENSÄ			4 261	100.0

Ristijärven kohdalla Juntheikin (2002) tutkimuksessa ei ole ilmoitettu matkailumyynnin osuutta (%) korjaamoille ja huoltamoille. Tämän lisäksi salassapitovelvollisuuksien vuoksi kunnassa on oltava tarkasteltavalla toimialalla vähintään kolme yritystoimipaikkaa, jotta Tilastokeskus julkaisee kyseisen toimialan kokonaisliikevaihto- ja henkilöstötiedot. Ristijärvellä tämä ehto ei toteutunut yleisvähittäiskaupan eikä muun vähittäiskaupan tapauksissa. Näin ollen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) koskee Ristijärvellä vain majoitusta ja ravitsemusta, liikennettä sekä virkistys- ja muita palveluita. Vuonna 2009 Ristijärven välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) mainituilla toimialoilla oli 330 000 euroa. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli puolestaan 374 000 euroa. Käytännössä välitön matkailutulo (arvonlisäveroton, arvonlisäverollinen) on Ristijärvellä suurempi kuin edelliset luvut osoittavat.

Vuonna 2009 Sotkamon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli yli 50 miljoonaa euroa (taulukko 6). Majoitus- ja ravitsemisala sai välittömästä matkailutulosta yli 40 prosenttia sekä virkistys- ja muut palvelut neljänneksen. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamot 1.2 miljoonaa euroa, yleisvähittäiskauppa 5.0 miljoonaa euroa, muu vähittäiskauppa 11.5 miljoonaa euroa, majoitus ja ravitsemus 25.1 miljoonaa euroa, liikenne 1.6 miljoonaa euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 15.2 miljoonaa euroa. Yhteensä Sotkamon välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 59.6 miljoonaa euroa.

Taulukko 6. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Sotkamossa vuonna 2009.

Toimiala	Kok. lv. (1000 euroa)	Myynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	7 328	13.8	1 011	2.0
Yleisvähittäiskauppa	32 678	13.0	4 248	8.4
Muu vähittäiskauppa	26 026	36.1	9 395	18.6
Majoitus/ravitsemus	22 756	95.8	21 800	43.2
Liikenne	3 101	48.5	1 504	3.0
Virk./muut palvelut	16 972	73.6	12 491	24.8
YHTEENSÄ			50 449	100.0

Vuonna 2009 Suomussalmen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli noin 10 miljoonaa euroa (taulukko 7). Majoitus- ja ravitsemisala sai välittömästä matkailutulosta yli 40 prosenttia. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo muodostui seuraavasti: korjaamot ja huoltamot 1.5 miljoonaa euroa, yleisvähittäiskauppa 2.0 miljoonaa eu-

roa, muu vähittäiskauppa 2.3 miljoonaa euroa, majoitus ja ravitsemus 5.3 miljoonaa euroa, liikenne 1.1 miljoonaa euroa sekä virkistys- ja muut palvelut 506 000 euroa. Yhteensä Suomussalmen välitön matkailutulo (arvonlisäverollinen) vuonna 2009 oli 12.7 miljoonaa euroa.

Taulukko 7. Toimialoittainen kokonaisliikevaihto (arvonlisäveroton) (1000 euroa), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa ja %) Suomussalmella vuonna 2009.

Toimiala	Kok. lv. (1000 euroa)	Myynti (%)	Välitön matkailutulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön matkailutulo (ei alv) (%)
Korjaamot/huoltamot	3 537	35.9	1 270	11.7
Yleisvähittäiskauppa	21 688	7.7	1 670	15.4
Muu vähittäiskauppa	17 750	10.5	1 864	17.1
Majoitus/ravitsemus	6 073	75.9	4 609	42.4
Liikenne	3 606	29.0	1 046	9.6
Virk./muut palvelut	1 290	32.2	415	3.8
YHTEENSÄ			10 874	100.0

Kuten edellä mainittiin, salassapitovelvollisuuksien vuoksi kunnassa on oltava tarkasteltavalla toimialalla vähintään kolme yritystoimipaikkaa, jotta Tilastokeskus julkaisee kyseisen toimialan kokonaisliikevaihto- ja -henkilöstötiedot. Vaalan kohdalla tämä ehto ei toteutunut korjaamoiden ja huoltamoiden tapauksessa. Näin ollen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) koskee Vaalassa vain yleisvähittäiskauppaa, muuta vähittäiskauppaa, majoitusta ja ravitsemusta, liikennettä sekä virkistys- ja muita palveluita. Vuonna 2009 Vaalan välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) oli mainituilla toimialoilla 3.3 miljoonaa euroa. Arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli puolestaan 3.9 miljoonaa euroa. Käytännössä välitön matkailutulo (arvonlisäveroton, arvonlisäverollinen) on Vaalassa suurempi kuin edelliset luvut osoittavat.

3.2 Matkailun kokonaistulo

Matkailun kokonaistulovaikutukset lasketaan tulokertoimen avulla. Tulokertoimella kerrotaan välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) ja lopputulema on kyseessä olevan alueen kokonaismatkailutulo. Matkailun suhteellista asemaa aluetaloudessa kuvaa se, kuinka suuri on matkailun osuus Tilastokeskuksen yritysrekisterin liikevaihdosta aluetalouteen kerrannaisvaikutuksineen.

Vuonna 2009 Sotkamon kokonaismatkailutulo oli noin 70 miljoonaa euroa ja Kajaanin noin 60 miljoonaa euroa (taulukko 8). Matkailun osuus aluetalouden liikevaihdosta oli Sotkamossa ja Hyrynsalmella lähes viidennes. Ristijärven ja Vaalan tapauksissa on muistettava välittömän matkailutulon määrittämisessä ilmenneet puutteellisuudet, joten käytännössä mainittujen kuntien kokonaismatkailutulo ja matkailun osuus aluetalouden liikevaihdosta on suurempi kuin luvut osoittavat.

Taulukko 8. Matkailun tulokerroin, välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa), kokonaistulo (1000 euroa) ja osuus (%) aluetalouden liikevaihdosta Kainuun kunnissa vuonna 2009.

Kunta	Tulokerroin	Välitön matkailutulo	Kokonaismatkailutulo	Osuus aluetalouden liikevaihdosta
Hyrynsalmi	1.16	5 153	5 977	17
Kajaani	1.34	45 259	60 647	5
Kuhmo	1.29	11 806	15 230	7
Paltamo	1.14	7 076	8 067	12
Puolanka	1.14	4 261	4 858	13
Ristijärvi	1.26	330	416	2
Sotkamo	1.39	50 449	70 124	19
Suomussalmi	1.26	10 874	13 701	8
Vaala	1.13	3 300	3 729	6

3.3 Matkailun verotulo (henkilöverotulo)

Matkailutyöpaikoista kertyy kuntiin verotuloja, jotka voidaan laskea osuutena välittömästä matkailutulosta. Ristijärven ja Vaalan tapauksissa on muistettava välittömän matkailutulon määrittämisessä ilmenneet puutteellisuudet. Näin ollen mainittujen kuntien matkailusta saamien verotulojen määrä on suurempi kuin luvut osoittavat. Vuonna 2009 matkailutyöpaikkojen henkilöverotulot olivat Sotkamossa yli kaksi miljoonaa euroa ja Kajaanissa hieman alle kaksi miljoonaa euroa (taulukko 9).

Taulukko 9. Välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa), verotulovaikutusten osuus (%) välittömästi matkailutulosta (arvonlisäveroton) ja verotulovaikutus (1000 euroa) Kainuun kunnissa vuonna 2009.

Kunta	Välitön matkailutulo	Verotulovaikutusten osuus välittömästi matkailutulosta	Verotulovaikutus
Hyrynsalmi	5 153	2.9	149
Kajaani	45 259	4.4	1 991
Kuhmo	11 806	4.2	496
Paltamo	7 076	2.5	177
Puolanka	4 261	2.7	115
Ristijärvi	330	3.4	11
Sotkamo	50 449	4.6	2 321
Suomussalmi	10 874	3.7	402
Vaala	3 300	2.0	66

On huomattava, että matkailun verotulovaikutukset kattavat vain matkailutyöpaikoista aiheutuvat verotulot. Verotulovaikutuksissa ei ole laskettu mukaan lomamökkien kiinteistöverotuloja, hotelli- yms. rakenteiden kiinteistöverotuloja, yritysten maksamia verotuloja (yhteisöverotulot) eikä julkisen sektorin (kunta, valtio) matkailutyöpaikkojen verotuloja. Edelleen matkailutyöpaikkojen verotulovaikutuksissa on mukana myös mahdolliset verotulovuodot, jotka aiheutuvat siitä, että Kainuun matkailutyöpaikkoihin palkataan ulkopaikkakuntalaisia. He eivät ole kirjoilla työpaikkansa sijaintikunnassa vaan maksavat veronsa viralliseen asuinpaikkakuntaansa.

3.4 Matkailun tulovaikutukset vuosina 2002 ja 2009

Tässä tutkimuksessa on käytetty Kainuun kuntien matkailun tulo- ja työllisyystutkimuksissa vuosina 2002 ja 2009 samaa aineistoperustaa ja menetelmää, joten tuloksia voidaan verrata toisiinsa. Taulukossa 10 ilmoitetaan Hyrynsalmen vuoden 2002 välitön matkailutulo Tilastokeskuksen elinkustannusindeksillä korotettuna vuoden 2009 rahanarvossa (http://www.stat.fi/til/khi/2009/khi_2009_2010-01-15_tau_001.html).

Taulukko 10. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Hyrynsalmella vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	489	507	+18
Yleisvähittäiskauppa	1 015	1 034	+19
Muu vähittäiskauppa	455	490	+35
Majoitus/ravitsemus	346	319	–27
Liikenne	27	49	+22
Virkistys/muut palvelut	1 409	2 754	+1 345
YHTEENSÄ	3 741	5 153	+1 412

Hyrynsalmen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on lisääntynyt 1.4 miljoonaa euroa (38 prosenttia). Kasvu koskee erityisesti virkistys- ja muita palveluita. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 4.0 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 4.4 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 6.2 miljoonaa euroa. Näin ollen kasvua on vuoteen 2002 verrattuna 1.8 miljoonaa euroa (41 prosenttia).

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 3.9 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 4.3 miljoonaa euroa. Vastaavasti vuonna 2009 Hyrynsalmen matkailun kokonaistulovaikutukset olivat 6.0 miljoonaa euroa, eli ne ovat kasvaneet 1.7 miljoonaa euroa (40 prosenttia).

Kajaanin välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on lisääntynyt 5.4 miljoonaa euroa (14 prosenttia) (taulukko 11). Kasvu koskee erityisesti muuta vähittäiskauppaa, korjaamoita ja huoltamoita sekä yleisvähittäiskauppaa. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 42.1 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 46.6 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 53.2 miljoonaa euroa. Näin ollen kasvua on vuoteen 2002 verrattuna 6.6 miljoonaa euroa (14 prosenttia).

Taulukko 11. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Kajaanissa vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	3 271	4 839	+1 568
Yleisvähittäiskauppa	8 385	9 865	+1 480
Muu vähittäiskauppa	8 197	11 159	+2 962
Majoitus/ravitsemus	15 288	14 896	–392
Liikenne	3 757	3 123	–634
Virkistys/muut palvelut	942	1 377	+435
YHTEENSÄ	39 840	45 259	+5 419

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 48.2 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 53.3 miljoonaa euroa. Vastaavasti vuonna 2009 Kajaanin matkailun kokonaistulovaikutukset olivat 60.6 miljoonaa euroa, eli ne ovat kasvaneet 7.3 miljoonaa euroa (14 prosenttia).

Kuhmon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on lisääntynyt 357 000 euroa (3 prosenttia) (taulukko 12). Ainoastaan korjaamot ja huoltamot sekä majoitus- ja ravitsemistoiminta ovat vähentyneet. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 12.0 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 13.3 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 13.8 miljoonaa euroa. Näin ollen kasvua on vuoteen 2002 verrattuna 500 000 euroa (4 prosenttia).

Taulukko 12. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Kuhmossa vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	1 700	1 496	–204
Yleisvähittäiskauppa	1 963	1 986	+23
Muu vähittäiskauppa	1 266	1 575	+309
Majoitus/ravitsemus	1 669	1 275	–394
Liikenne	2 650	3 215	+565
Virkistys/muut palvelut	2 201	2 259	+58
YHTEENSÄ	11 449	11 806	+357

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 13.3 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 14.7 miljoonaa euroa.

Vastaavasti vuonna 2009 Kuhmon matkailun kokonaistulo vaikutukset olivat 15.2 miljoonaa euroa, eli ne ovat kasvaneet 500 000 euroa (3 prosenttia).

Paltamon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on lisääntynyt 1.8 miljoonaa euroa (34 prosenttia) (taulukko 13). Kasvu koskee lähes kaikkia toimialoja mutta erityisesti korjaamoita ja huoltamoita. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 5.8 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 6.4 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 8.5 miljoonaa euroa. Näin ollen kasvua on vuoteen 2002 verrattuna 2.1 miljoonaa euroa (33 prosenttia).

Taulukko 13. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Paltamossa vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	3 556	5 272	+1 716
Yleisvähittäiskauppa	580	605	+25
Muu vähittäiskauppa	341	392	+51
Majoitus/ravitsemus	198	247	+49
Liikenne	294	407	+113
Virkistys/muut palvelut	320	153	-167
YHTEENSÄ	5 289	7 076	+1 787

Kun vuoden 2002 kokonaistulo vaikutukset 5.4 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 6.0 miljoonaa euroa. Vastaavasti vuonna 2009 Paltamon matkailun kokonaistulo vaikutukset olivat 8.1 miljoonaa euroa, eli ne ovat kasvaneet 2.1 miljoonaa euroa (35 prosenttia).

Puolangan välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on vähentynyt 331 000 euroa (7 prosenttia) (taulukko 14). Lievää kasvua on ainoastaan yleisvähittäiskaupassa, virkistys- ja muissa palveluissa sekä liikenteessä. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 4.9 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 5.4 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 5.1 miljoonaa euroa. Näin ollen laskua on vuoteen 2002 verrattuna 300 000 euroa (6 prosenttia).

Taulukko 14. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Puolangalla vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	586	449	–137
Yleisvähittäiskauppa	1 151	1 233	+82
Muu vähittäiskauppa	694	659	–35
Majoitus/ravitsemus	729	414	–315
Liikenne	53	60	+7
Virkistys/muut palvelut	1 379	1 446	+67
YHTEENSÄ	4 592	4 261	–331

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 4.7 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 5.2 miljoonaa euroa. Vastaavasti vuonna 2009 Puolangan matkailun kokonaistulovaikutukset olivat 4.9 miljoonaa euroa, eli ne ovat vähentyneet 300 000 euroa (6 prosenttia).

Ristijärven kohdalla välittömän matkailutulon (arvonlisäveroton, arvonlisäverollinen) ja kokonaismatkailutulon vertaaminen vuoden 2002 lukuihin ei ole tarkoituksenmukaista, koska tiedot eivät ole Tilastokeskuksen yritysrekisterin salassapitovelvollisuuden vuoksi vertailukelpoisia.

Sotkamon välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on lisääntynyt 11.8 miljoonaa euroa (30 prosenttia) (taulukko 15). Kasvu koskee kaikkia toimialoja mutta erityisesti majoitus- ja ravitsemispalveluita sekä virkistys- ja muita palveluita. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 41.2 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 45.6 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 59.6 miljoonaa euroa. Näin ollen kasvua on vuoteen 2002 verrattuna 14.0 miljoonaa euroa (31 prosenttia).

Taulukko 15. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Sotkamossa vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	862	1 011	+149
Yleisvähittäiskauppa	2 992	4 248	+1 256
Muu vähittäiskauppa	7 968	9 395	+1 427
Majoitus/ravitsemus	17 291	21 800	+4 509
Liikenne	1 058	1 504	+446
Virkistys/muut palvelut	8 516	12 491	+3 975
YHTEENSÄ	38 687	50 449	+11 762

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 48.6 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 53.8 miljoonaa euroa. Vastaavasti vuonna 2009 Sotkamon matkailun kokonaistulovaikutukset olivat 70.1 miljoonaa euroa, eli ne ovat kasvaneet 16.3 miljoonaa euroa (30 prosenttia).

Suomussalmen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on vähentynyt 217 000 euroa (2 prosenttia) (taulukko 16). Kasvu koskee ainoastaan liikennettä sekä korjaamoita ja huoltamoita. Vuonna 2002 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 11.7 miljoonaa euroa, joka on vuoden 2009 rahanarvossa 12.9 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 arvonlisäverollinen välitön matkailutulo oli 12.7 miljoonaa euroa. Näin ollen laskua on vuoteen 2002 verrattuna 200 000 euroa (2 prosenttia).

Taulukko 16. Toimialoittainen välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) (1000 euroa) Suomussalmella vuosina 2002 ja 2009. Vuoden 2002 välitön matkailutulo on korotettu vuoden 2009 rahanarvoon.

Toimiala	2002 (1000 euroa)	2009 (1000 euroa)	2002–2009 (1000 euroa)
Korjaamot/huoltamot	1 146	1 270	+124
Yleisvähittäiskauppa	1 740	1 670	-70
Muu vähittäiskauppa	1 967	1 864	-103
Majoitus/ravitsemus	5 057	4 609	-448
Liikenne	579	1 046	+467
Virkistys/muut palvelut	602	415	-187
YHTEENSÄ	11 091	10 874	-217

Kun vuoden 2002 kokonaistulovaikutukset 12.6 miljoonaa euroa muutetaan elinkustannusindeksillä vuoden 2009 rahanarvoon, tulokseksi saadaan 13.9 miljoonaa euroa.

Vastaavasti vuonna 2009 Suomussalmen matkailun kokonaistulovaikutukset olivat 13.7 miljoonaa euroa, eli ne ovat vähentyneet 200 000 euroa (1 prosenttia).

Vaalan kohdalla välittömän matkailutulon (arvonlisäveroton, arvonlisäverollinen) ja kokonaismatkailutulon vertaaminen vuoden 2002 lukuihin ei ole tarkoituksenmukaista, koska tiedot eivät ole Tilastokeskuksen yritysrekisterin salassapitovelvollisuuden vuoksi vertailukelpoisia.

3.5 Välitön matkailutyöllisyys

Hyrnsalmen välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli lähes 40 henkilötyövuotta (taulukko 17). Virkistys- ja muissa palveluissa oli kaksi kolmasosaa välittömistä matkailuhenkilötyövuosista. Taulukossa olevat työllisyysvaikutukset tarkoittavat kokopäiväisesti ja ympärivuotisesti työllistettyjä henkilöitä (henkilötyövuosia), joten työsopimuksia on voinut olla huomattavasti enemmän kuin työllisyysluvut osoittavat. Lisäksi kysymyksessä ovat vain elinkeinoelämän työllisyysvaikutukset. Näin ollen mukana eivät ole julkisen sektorin (kunta, valtio) matkailun vuoksi työllistämät henkilöt.

Taulukko 17. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Hyrnsalmella vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk. työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	8	53.5	4.3	11.1
Yleisvähittäiskauppa	16	13.3	2.1	5.4
Muu vähittäiskauppa	18	11.2	2.0	5.2
Majoitus/ravitseminen	6	65.7	3.9	10.1
Liikenne	12	4.8	0.6	1.5
Virk./muut palvelut	34	76.1	25.9	66.7
YHTEENSÄ			38.8	100.0

Kajaanin välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli miltei 330 henkilötyövuotta (taulukko 18). Majoitus- ja ravitsemisalalla oli lähes puolet välittömistä matkailuhenkilötyövuosista.

Taulukko 18. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailu-
myynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Kajaanissa
vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk.työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	292	9.9	28.9	8.8
Yleisvähittäiskauppa	393	7.0	27.5	8.4
Muu vähittäiskauppa	500	10.5	52.5	16.1
Majoitus/ravitseminen	242	60.9	147.4	45.1
Liikenne	223	23.4	52.2	16.1
Virk./muut palvelut	157	11.8	18.5	5.5
YHTEENSÄ			327.0	100.0

Kuhmon välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli lähes 100 henkilötyövuotta (tau-
lukko 19). Liikenteessä oli noin 40 prosenttia välittömistä matkailuhenkilötyövuosista
sekä virkistys- ja muissa palveluissa reilu viidennes.

Taulukko 19. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailu-
myynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Kuhmossa
vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk.työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	49	17.5	8.6	8.7
Yleisvähittäiskauppa	109	6.0	6.5	6.6
Muu vähittäiskauppa	89	8.1	7.2	7.3
Majoitus/ravitseminen	52	29.1	15.1	15.4
Liikenne	61	64.7	39.5	40.2
Virk./muut palvelut	30	71.2	21.4	21.8
YHTEENSÄ			98.3	100.0

Paltamon välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli noin 45 henkilötyövuotta (tau-
lukko 20). Korjaamoissa ja huoltamoissa oli puolet välittömistä matkailuhenkilötyö-
vuosista ja liikenteessä hieman yli neljännes.

Taulukko 20. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Paltamossa vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk. työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	31	74.2	23.1	50.3
Yleisvähittäiskauppa	22	6.1	1.3	2.8
Muu vähittäiskauppa	20	8.0	1.6	3.5
Majoitus/ravitsemus	10	32.0	3.2	7.0
Liikenne	32	40.5	13.0	28.3
Virk./muut palvelut	6	62.1	3.7	8.1
YHTEENSÄ			45.9	100.0

Puolangan välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli noin 30 henkilötyövuotta (taulukko 21). Virkistys- ja muissa palveluissa oli puolet välittömistä matkailuhenkilötyövuosista.

Taulukko 21. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Puolangalla vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk. työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	7	28.9	2.0	6.7
Yleisvähittäiskauppa	27	13.4	3.6	12.0
Muu vähittäiskauppa	19	13.2	2.5	8.4
Majoitus/ravitsemus	10	57.7	5.8	19.4
Liikenne	21	4.2	0.9	3.0
Virk./muut palvelut	18	83.8	15.1	50.5
YHTEENSÄ			29.9	100.0

Ristijärven kohdalla Juntheikin (2002) tutkimuksessa ei ole ilmoitettu matkailumyynnin osuutta (%) korjaamoille ja huoltamoille. Tämän lisäksi salassapitovelvollisuuksien vuoksi kunnassa on oltava tarkasteltavalla toimialalla vähintään kolme yritystoimipaikkaa, jotta Tilastokeskus julkaisee kyseisen toimialan kokonaisliikevaihto- ja -henkilöstötiedot. Ristijärvellä tämä ehto ei toteutunut yleisvähittäiskaupan eikä muun vähittäiskaupan tapauksissa. Näin ollen välitön matkailutyöllisyys koskee Ristijärvellä vain majoitusta ja ravitsemusta, liikennettä sekä virkistys- ja muita palveluita. Ristijärven välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli 6 henkilötyövuotta. Käytännössä Ristijärven välitön matkailutyöllisyys on suurempi kuin edellinen luku osoittaa.

Sotkamon välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli miltei 430 henkilötyövuotta (taulukko 22). Majoitus- ja ravitsemisalalla oli lähes puolet välittömistä matkailuhenkilötyövuosista sekä virkistys- ja muissa palveluissa noin kolmannes.

Taulukko 22. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Sotkamossa vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk.työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	23	13.8	3.2	0.8
Yleisvähittäiskauppa	85	13.0	11.1	2.6
Muu vähittäiskauppa	122	36.1	44.0	10.3
Majoitus/ravitsemus	210	95.8	201.2	47.2
Liikenne	45	48.5	21.8	5.1
Virk./muut palvelut	197	73.6	145.0	34.0
YHTEENSÄ			426.3	100.0

Suomussalmen välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli yli 90 henkilötyövuotta (taulukko 23). Majoitus- ja ravitsemisalalla oli puolet välittömistä matkailuhenkilötyövuosista.

Taulukko 23. Toimialoittainen kokonaishenkilöstö (henkilötyövuodet), matkailumyynnin osuus (%) ja välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet ja %) Suomussalmella vuonna 2009.

Toimiala	Kok. henk. (htv.)	Matk. myynti (%)	Välitön matk. työll. (htv.)	Välitön matk.työll. (%)
Korjaamot/huoltamot	24	35.9	8.6	9.1
Yleisvähittäiskauppa	72	7.7	5.5	5.9
Muu vähittäiskauppa	97	10.5	10.2	10.9
Majoitus/ravitsemus	62	75.9	47.1	50.1
Liikenne	50	29.0	14.5	15.4
Virk./muut palvelut	25	32.2	8.1	8.6
YHTEENSÄ			94.0	100.0

Salassapitovelvollisuuksien vuoksi kunnassa on oltava tarkasteltavalla toimialalla vähintään kolme yritystoimipaikkaa, jotta Tilastokeskus julkaisee kyseisen toimialan kokonaisliikevaihto- ja -henkilöstötiedot. Vaalan kohdalla tämä ehto ei toteutunut korjaamoiden ja huoltamoiden tapauksessa. Näin ollen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) koskee Vaalassa vain yleisvähittäiskauppaa, muuta vähittäiskauppaa, majoitusta ja ravitsemusta, liikennettä sekä virkistys- ja muita palveluita. Vaalan

välitön matkailutyöllisyys vuonna 2009 oli 23 henkilötyövuotta. Käytännössä Vaalan välitön matkailutyöllisyys on suurempi kuin edellinen luku osoittaa.

3.6 Matkailun kokonaistyöllisyys

Matkailun kokonaistyöllisyysvaikutukset lasketaan työllisyyskertoimen avulla. Työllisyyskertoimella kerrotaan välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) ja lopputulema on kyseessä olevan alueen kokonaismatkailutyöllisyys. Matkailun suhteellista asemaa aluetaloudessa kuvaa se, kuinka suuri on matkailun osuus Tilastokeskuksen yrittäjärekisterin työllisyydestä (henkilötyövuodet) aluetalouteen kerrannaisvaikutuksineen.

Vuonna 2009 Sotkamon kokonaismatkailutyöllisyys oli lähes 500 henkilötyövuotta ja Kajaanin miltei 400 henkilötyövuotta (taulukko 24). Muiden Kainuun kuntien kokonaismatkailutyöllisyys vaihteli alle 10 henkilötyövuodesta hieman yli 100 henkilötyövuoteen. Matkailun osuus aluetalouden työllisyydestä oli Sotkamossa noin viidennes. Ristijärven ja Vaalan tapauksissa on muistettava välittömän matkailutyöllisyyden määrittämisessä ilmenneet puutteellisuudet, joten käytännössä mainittujen kuntien kokonaismatkailutyöllisyys ja matkailun osuus aluetalouden työllisyydestä on suurempi kuin luvut osoittavat.

Taulukko 24. Matkailun työllisyyskerroin, välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet), kokonaistyöllisyys ja osuus (%) aluetalouden työllisyydestä (henkilötyövuodet) Kainuun kunnissa vuonna 2009.

Kunta	Työllisyyskerroin	Välitön matkailutyöllisyys	Kokonaismatkailutyöllisyys	Osuus aluetalouden työllisyydestä
Hyrynsalmi	1.07	38.8	41.5	12
Kajaani	1.19	327.0	389.1	5
Kuhmo	1.09	98.3	107.1	7
Paltamo	1.09	45.9	50.0	9
Puolanka	1.06	29.9	31.7	8
Ristijärvi	1.05	6.0	6.3	3
Sotkamo	1.14	426.3	486.0	19
Suomussalmi	1.10	94.0	103.4	7
Vaala	1.05	23.0	24.2	5

On korostettava, että esitetyissä työllisyysluvussa eivät ole mukana julkisen sektorin (kunta, valtio) työllistämät henkilöt vaan ainoastaan elinkeinoelämän matkailutyöllis-

syysvaikutukset. Luku sisältää kuitenkin Kainuussa työskentelevät vieraspaikkakuntalaiset, jotka maksavat veronsa omaan kotikuntaansa. Edelleen on muistettava, että rakentamissektori ei ole mukana tässä tarkastelussa.

3.7 Matkailun työllisyysvaikutukset vuosina 2002 ja 2009

Vuosien 2002 ja 2009 matkailutyöllisyysluvut ovat keskenään vertailukelpoisia. Hyrynsalmen välitön matkailutyöllisyys on lisääntynyt tarkastelujaksolla 13 henkilötyövuodella (50 prosenttia) (taulukko 25). Työllisyys on lisääntynyt kuitenkin käytännössä vain virkistys- ja muissa palveluissa.

Taulukko 25. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Hyrynsalmella vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	4.8	4.3	–0.5
Yleisvähittäiskauppa	3.5	2.1	–1.4
Muu vähittäiskauppa	2.7	2.0	–0.7
Majoitus/ravitsemus	4.6	3.9	–0.7
Liikenne	0.5	0.6	+0.1
Virkistys/muut palvelut	9.7	25.9	+16.2
YHTEENSÄ	25.8	38.8	+13.0

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 28 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 42 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus lisääntyi 14 henkilötyövuotta (50 prosenttia). Kokonaistyöllisyysvaikutuksissa ei ole mukana julkinen sektori (kunta, valtio).

Kajaanin välitön matkailutyöllisyys on vähentynyt tarkastelujaksolla 9 henkilötyövuodella (3 prosenttia) (taulukko 26). Työllisyys on lisääntynyt kuitenkin kaikilla muilla toimialoilla lukuun ottamatta majoitus- ja ravitsemispalveluita sekä liikennettä.

Taulukko 26. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Kajaanissa vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	20.5	28.9	+8.4
Yleisvähittäiskauppa	24.2	27.5	+3.3
Muu vähittäiskauppa	46.2	52.5	+6.3
Majoitus/ravitseminen	168.1	147.4	–20.7
Liikenne	61.5	52.2	–9.3
Virkistys/muut palvelut	15.6	18.5	+2.9
YHTEENSÄ	336.1	327.0	–9.1

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 400 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 389 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus väheni 11 henkilötyövuotta (3 prosenttia).

Kuhmon välitön matkailutyöllisyys on lisääntynyt tarkastelujaksolla 10 henkilötyövuodella (11 prosenttia) (taulukko 27). Työllisyys on lisääntynyt kaikilla muilla toimialoilla paitsi majoitus- ja ravitsemisalalla.

Taulukko 27. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Kuhmossa vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	8.4	8.6	+0.2
Yleisvähittäiskauppa	5.9	6.5	+0.6
Muu vähittäiskauppa	6.5	7.2	+0.7
Majoitus/ravitseminen	19.8	15.1	–4.7
Liikenne	30.4	39.5	+9.1
Virkistys/muut palvelut	17.8	21.4	+3.6
YHTEENSÄ	88.8	98.3	+9.5

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 97 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 107 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus lisääntyi 10 henkilötyövuotta (10 prosenttia).

Paltamon välitön matkailutyöllisyys on lisääntynyt tarkastelujaksolla 6 henkilötyövuodella (14 prosenttia) (taulukko 28). Työllisyys on lisääntynyt erityisesti korjaamoissa ja huoltamoissa sekä liikenteessä.

Taulukko 28. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Paltamossa vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	18.6	23.1	+4.5
Yleisvähittäiskauppa	1.5	1.3	–0.2
Muu vähittäiskauppa	1.8	1.6	–0.2
Majoitus/ravitseminen	2.6	3.2	+0.6
Liikenne	9.7	13.0	+3.3
Virkistys/muut palvelut	6.2	3.7	–2.5
YHTEENSÄ	40.4	45.9	+5.5

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 44 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 50 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus lisääntyi 6 henkilötyövuotta (14 prosenttia).

Puolangan välitön matkailutyöllisyys on vähentynyt tarkastelujaksolla 6 henkilötyövuodella (17 prosenttia) (taulukko 29). Työllisyys ei ole käytännössä lisääntynyt millään toimialalla.

Taulukko 29. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Puolangalla vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	2.6	2.0	–0.6
Yleisvähittäiskauppa	4.4	3.6	–0.8
Muu vähittäiskauppa	3.6	2.5	–1.1
Majoitus/ravitseminen	8.1	5.8	–2.3
Liikenne	0.8	0.9	+0.1
Virkistys/muut palvelut	16.5	15.1	–1.4
YHTEENSÄ	36.0	29.9	–6.1

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 38 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 32 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus väheni 6 henkilötyövuotta (16 prosenttia).

Ristijärven kohdalla välittömän matkailutyöllisyyden (henkilötyövuodet) ja kokonaismatkailutyöllisyyden (henkilötyövuodet) vertaaminen vuoden 2002 lukuihin ei ole tarkoituksenmukaista, koska tiedot eivät ole Tilastokeskuksen yritysrekisterin salassapitovelvollisuuden vuoksi vertailukelpoisia.

Sotkamon välitön matkailutyöllisyys on lisääntynyt tarkastelujaksolla 117 henkilötyövuodella (38 prosenttia) (taulukko 30). Työllisyys on lisääntynyt erityisesti virkistys- ja muissa palveluissa sekä majoitus- ja ravitsemispalveluissa.

Taulukko 30. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Sotkassa vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	3.3	3.2	–0.1
Yleisvähittäiskauppa	9.6	11.1	+1.5
Muu vähittäiskauppa	47.3	44.0	–3.3
Majoitus/ravitseminen	178.2	201.2	+23.0
Liikenne	16.5	21.8	+5.3
Virkistys/muut palvelut	54.5	145.0	+90.5
YHTEENSÄ	309.4	426.3	+116.9

Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 353 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 486 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus lisääntyi 133 henkilötyövuotta (38 prosenttia).

Suomussalmen välitön matkailutyöllisyys on vähentynyt tarkastelujaksolla yhdellä henkilötyövuodella (1 prosenttia) (taulukko 31). Työllisyys lisääntyi kuitenkin hieman liikenteessä, virkistys- ja muissa palveluissa, muussa vähittäiskaupassa ja yleisvähittäiskaupassa.

Taulukko 31. Toimialoittainen välitön matkailutyöllisyys (henkilötyövuodet) Suomussalmella vuosina 2002 ja 2009.

Toimiala	2002 (htv.)	2009 (htv.)	2002–2009 (htv.)
Korjaamot/huoltamot	11.1	8.6	–2.5
Yleisvähittäiskauppa	4.8	5.5	+0.7
Muu vähittäiskauppa	8.9	10.2	+1.3
Majoitus/ravitseminen	54.7	47.1	–7.6
Liikenne	9.3	14.5	+5.2
Virkistys/muut palvelut	6.1	8.1	+2.0
YHTEENSÄ	94.9	94.0	–0.9

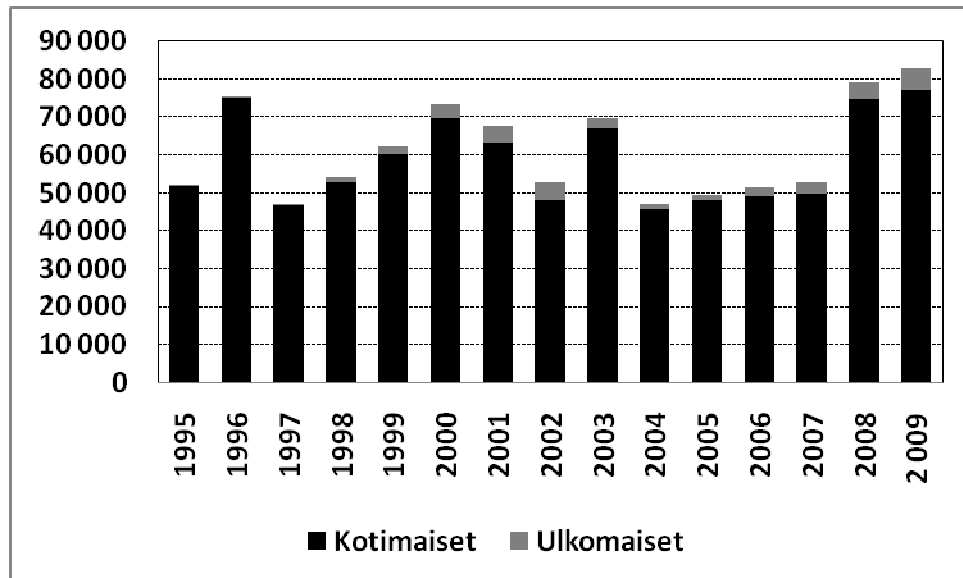
Vuonna 2002 matkailun kokonaistyöllisyys oli 104 henkilötyövuotta ja vuonna 2009 matkailu työllisti 103 henkilötyövuotta. Kaikkiaan matkailun työllistävä vaikutus väheni yhden henkilötyövuoden (1 prosenttia).

Vaalan kohdalla välittömän matkailuyöllisyyden (henkilötyövuodet) ja kokonaismatkailuyöllisyyden (henkilötyövuodet) vertaaminen vuoden 2002 lukuihin ei ole tarkoituksenmukaista, koska tiedot eivät ole Tilastokeskuksen yritysrekisterin salassapitovelvollisuuden vuoksi vertailukelpoisia.

4 KAINUUN YÖPYMISVUOROKAUDET

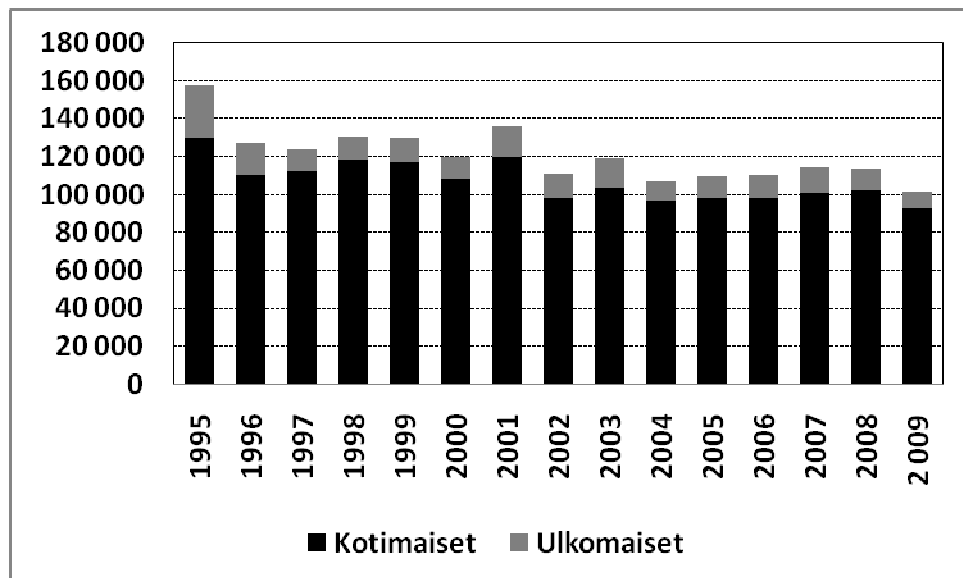
Kainuun kuntien matkailukehitystä analysoidaan Tilastokeskuksen yöpymisvuorokausien perusteella. Tutkimusraportissa tarkastellaan yöpymisvuorokausien jakaantumista matkailijoiden lähtömaan ja matkailukausien mukaan. Lähtömaalla tarkoitetaan kotimaisia ja kansainvälisiä yöpymisiä. Matkailukaudet puolestaan jaetaan kahteen, kesään ja talveen. Kesäkaudeksi on laskettu touko–syyskuu (5 kuukautta) ja talvikaudeksi loka–huhtikuu (7 kuukautta). Kausia perustellaan laskettelu- ja hiihtokauden pituudella: pohjoisen hiihtokeskukset pyrkivät avaamaan laskettelurinteet ja ensilumen ladut lokakuussa ja yleisesti talvikausi päättyy vappuun. On kuitenkin huomattava, että tarkastelussa on kyse vuodesta eikä esimerkiksi talvikaudesta 1995–1996. Toisin sanoen vuoden 1995 talvikaudeksi on laskettu kyseisen vuoden tammi–huhtikuu ja loka–joulukuu. Kainuun kunnista Hyrynsalmelta, Kuhmosta, Puolangalta, Suomussalmelta ja Vaalasta ei ole saatavissa koko tarkastelujakson kaikilta vuosilta (vuodet 1995–2009) kuukausittaista tietoa, joten raportissa ei voida esittää matkailijasegmenteittäin (kotimaa–ulkomaa) kehitystä matkailukausittain (kesä–talvi) mainittujen kuntien osalta. Edelleen on muistettava, että Kainuun kunnista Paltamosta ja Ristijärveltä ei ole saatavissa mitään tarkasteluvuodelta (vuodet 1995–2009) Tilastokeskuksen virallisia yöpymisvuorokausitietoja.

Vuonna 2009 Hyrynsalmella kertyi yli 80 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 2). Yöpymisten kehitys on ollut tarkastelujaksolla syklistä, mutta kahdena viimeisenä vuotena on havaittavissa selvää yöpymisvuorokausien lisääntymistä. Kansainvälisten yöpymisten osuus oli 1990-luvun puolivälissä alle prosentti. Sen sijaan 2000-luvulla ne ovat olleet parhaimmillaan lähes 10 prosenttia kaikista yöpymisistä.

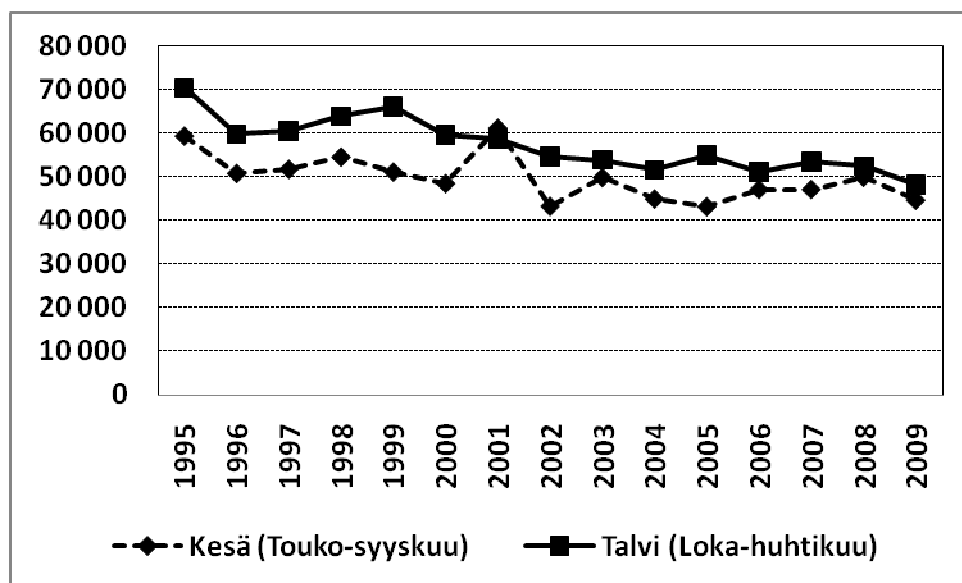
Kuva 2. Hyrynsalmen rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Vuonna 2009 Kajaanissa kertyi noin 100 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 3). On syytä muistaa, että Vuolijoen liittyttyä osaksi Kajaania 1.1.2007 Kajaanin luvuissa on vuosina 1995–2009 mukana myös entisen Vuolijoen kunnan yöpymiset. Kajaanin yöpymisvuorokaudet ovat hiipuneet koko tarkastelujaksolla tasaisesti. Kansainvälisten yöpymisten osuus on myös vähentynyt: vuonna 1995 ne olivat lähes 20 prosenttia mutta viime vuosina jo alle 10 prosenttia.

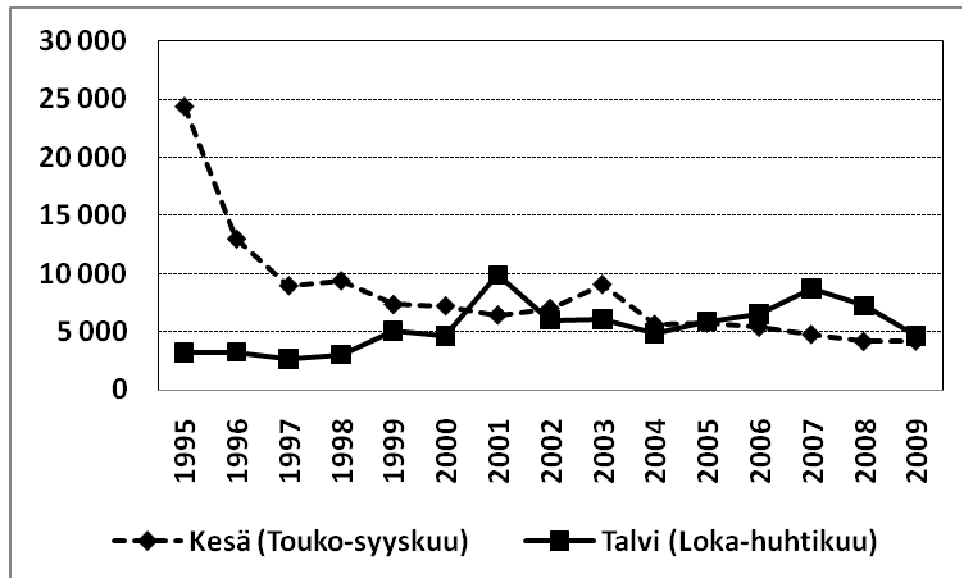

Kuva 3. Kajaanin rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Kajaanin kotimaiset yöpymisvuorokaudet ovat jakaantuneet koko tarkastelujaksolla tasaisesti kesän ja talven kesken (kuva 4). Talviyöpymiset ovat olleet vuotta 2001 lukuun ottamatta kuitenkin hieman suuremmat kuin kesäyöpymiset. Huomionarvoista on se, että kotimaiset kesä- ja talviyöpymiset ovat vähentyneet tasaisesti vuosina 1995–2009. Kansainväliset yöpymiset olivat 1990-luvulla kesäpainotteisia (kuva 5). Sen sijaan 2000-luvulla ne ovat jakaantuneet tasaisesti kesän ja talven suhteen. Tämä johtuu pitkälti siitä, että kansainväliset kesäyöpymiset ovat hiipuneet 1990-luvulta mutta talviyöpymiset ovat pysyneet lähes ennallaan.

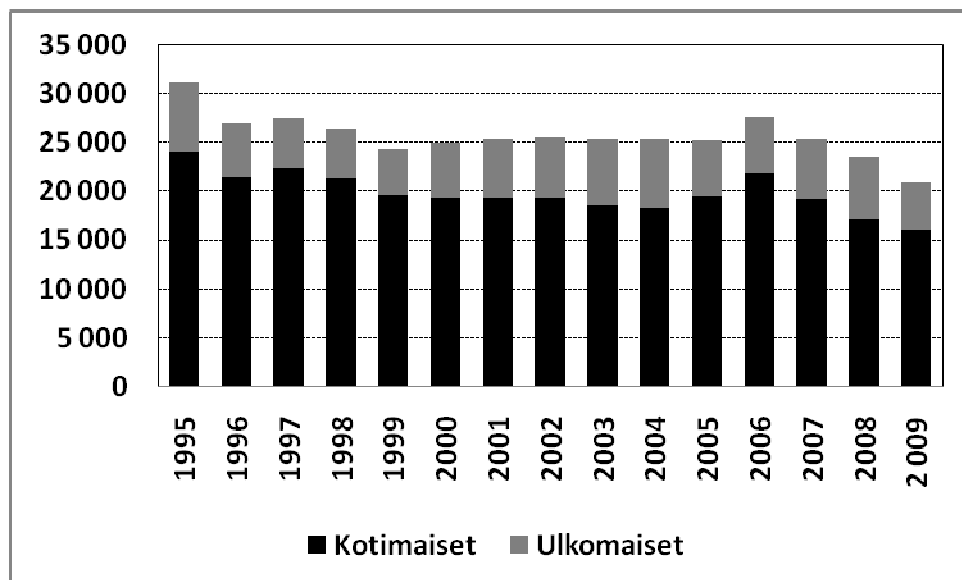

Kuva 4. Kajaanin kotimaiset rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet kesä- ja talvikaudella vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Kuva 5. Kajaanin kansainväliset rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet kesä- ja talvikaudella vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

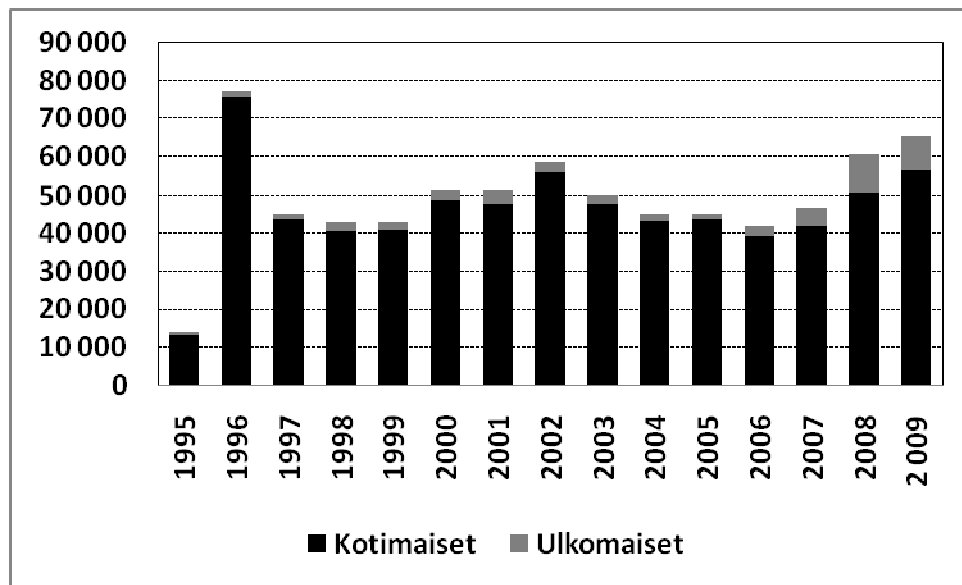
Vuonna 2009 Kuhmossa kertyi hieman yli 20 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 6). Yöpymiset ovat vähentyneet koko tarkastelujaksolla. 2000-luvun alussa yöpymisvuorokaudet olivat stagnaatiovaiheessa, mutta vuodesta 2006 niiden määrä on laskenut selvästi. Kansainvälisten yöpymisten osuus on pysytellyt tarkastelujaksolla 20 prosentin tuntumassa. Huippuvuosina (vuodet 2003 ja 2004) niiden osuus oli kuitenkin lähes 30 prosenttia kaikista yöpymisvuorokausista.

Kuva 6. Kuhmon rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

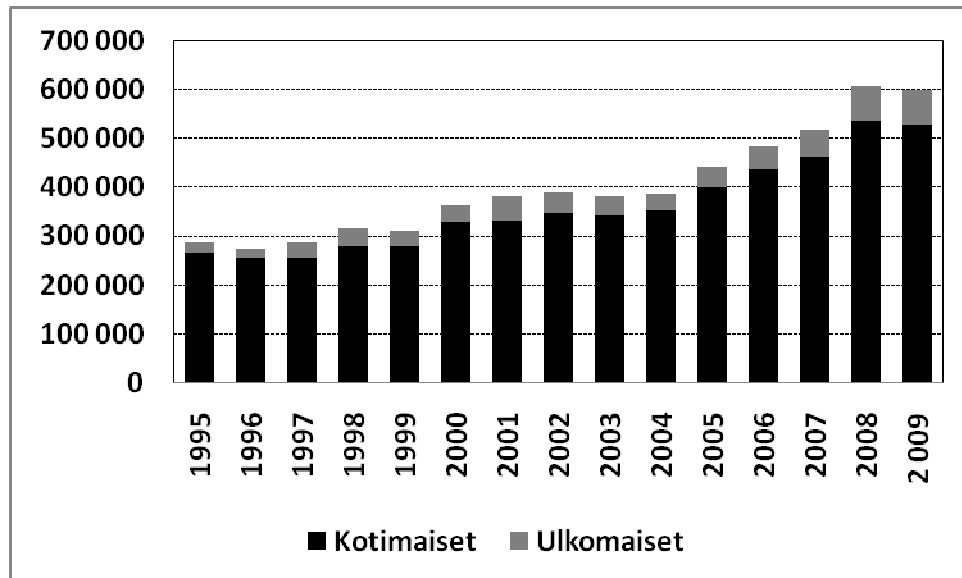

Vuonna 2009 Puolangalla kertyi noin 65 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 7). Yöpymiset ovat huippuvuodesta (vuosi 1996) laskeneet selvästi. Ne lisääntyivät kuitenkin 1990-luvun lopusta vuoteen 2002, jonka jälkeen yöpymisvuorokausien määrä on vähentynyt viimeistä kolmea vuotta lukuun ottamatta. 1990-luvulla kansainvälisten yöpymisten osuus oli muutamia prosentteja. Sen sijaan tarkastelujakson kahtena viimeisenä vuotena niiden osuus on pysytellyt 15 prosentin tuntumassa.

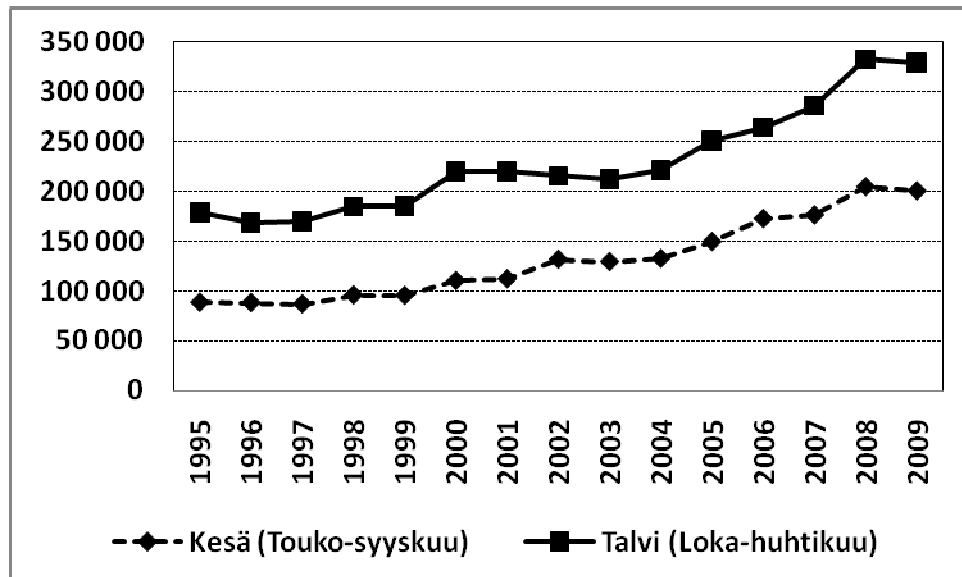
Kuva 7. Puolangan rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Vuonna 2009 Sotkamossa kertyi lähes 600 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 8). Yöpymiset ovat kasvaneet tarkastelujaksolla tasaisesti. Kansainvälisten yöpymisvuorokausien osuus oli 1990-luvulla alle 10 prosenttia, mutta 2000-luvulla ne ovat nousseet hieman yli 10 prosentin.

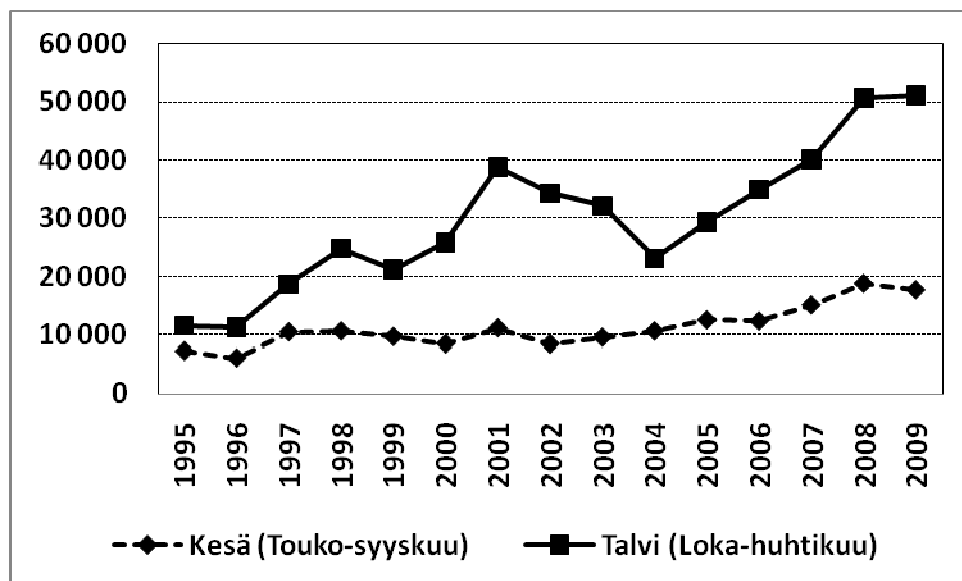

Kuva 8. Sotkamon rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Sotkamon kotimaiset yöpymiset ovat painottuneet koko tarkastelujaksolla talveen (kuva 9). Talven ja kesän suhteet ovat pysyneet stabiilina: talvella kotimaisista yöpymisistä kertyy kaksi kolmasosaa ja kesällä yksi kolmasosa. Huomionarvoista on se, että talvi- ja kesäyöpymisvuorokaudet ovat lisääntyneet tasaisesti vuosina 1995–2009. Sen sijaan kansainväliset yöpymiset ovat kasvaneet lähinnä talvella (kuva 10). Erityisen voimakasta yöpymisvuorokausien lisääntyminen on ollut 1990-luvulla sekä pienen notkahduksen jälkeen 2000-luvun puolivälistä. Kesäyöpymiset ovat pysytelleet stagnaatiovaiheessa 2000-luvun lopun pientä kasvua lukuun ottamatta. Vuonna 2009 kansainvälisistä yöpymisistä yli 70 prosentti kertyi talvikaudella.

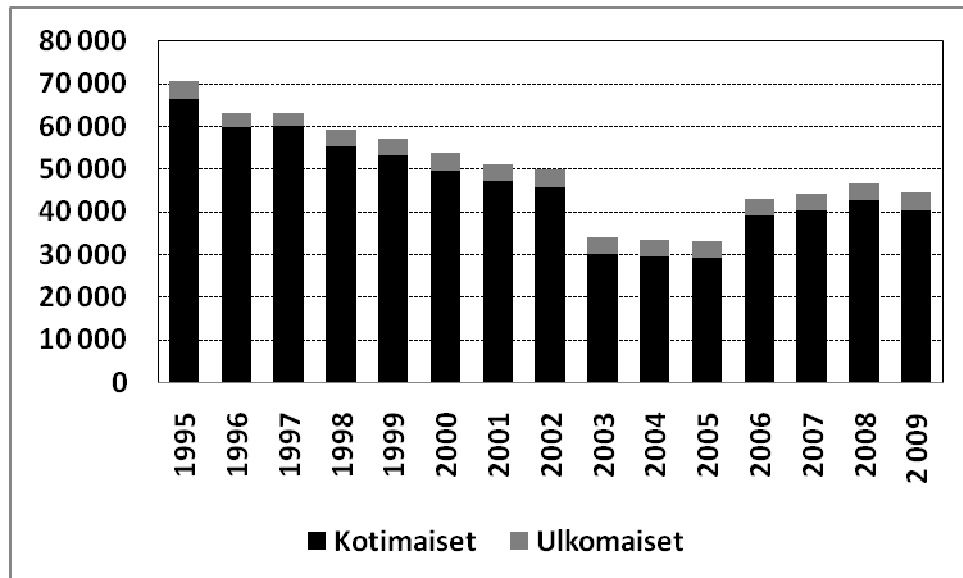

Kuva 9. Sotkamon kotimaiset rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet kesä- ja talvikaudella vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

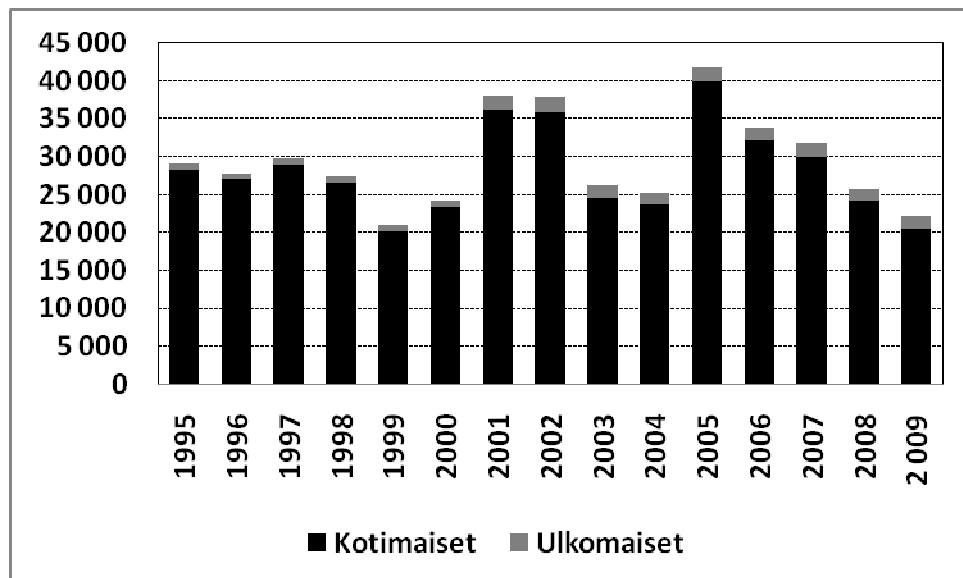
Kuva 10. Sotkamon kansainväliset rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet kesä- ja talvikaudella vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Vuonna 2009 Suomussalmella kertyi noin 45 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 11). Yöpymiset ovat laskeneet vuodesta 1995 vuoteen 2005 selvästi. Erityisesti vuodet 2003–2005 erottuvat heikkoina yöpymisvuorokausilukuina, mutta pientä piristymistä on havaittavissa 2000-luvun lopussa. Kansainvälisten yöpymisten osuus on vaihdellut tarkastelujaksolla 10 prosentin molemmin puolin.

Kuva 11. Suomussalmen rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

Vuonna 2009 Vaalassa kertyi hieman yli 20 000 Tilastokeskuksen virallista yöpymisvuorokautta (kuva 12). Yöpymisten kehitys on ollut tarkastelujaksolla syklistä, ja 2000-luvulla on ollut muutama huippuvuosi. Vuodesta 2005 lähtien yöpymisvuorokaudet ovat laskeneet selvästi. Kansainvälisten yöpymisten osuudet olivat 1990-luvulla muutamia prosentteja, mutta 2000-luvun lopussa ne muodostivat vajaa 10 prosenttia kaikista yöpymisistä.

Kuva 12. Vaalan rekisteröidyt yöpymisvuorokaudet vuosina 1995–2009 (Tilastokeskukselta tilatut majoitustilastot 1995–2009).

5 YHTEENVETO

Taulukossa 32 esitetään matkailun taloudellisten vaikutusten keskeiset tunnusluvut Kainuussa vuonna 2009. Luvut koskevat vain elinkeinoelämää ja niissä on mukana sekä Kainuun sisäinen että ulkoinen matkailu. Kainuun sisäisellä matkailulla tarkoitetaan Kainuun kuntien välistä matkailua. Työllisyysvaikutukset tarkoittavat henkilötyövuosia. Verotulovaikutukset kattavat vain matkailutyöpaikoista aiheutuvat verotulot. On korostettava, että Ristijärven ja Vaalan kohdalla matkailun taloudelliset vaikutukset ovat suuremmat kuin taulukko osoittaa, koska mainittujen kuntien kohdalla havaittiin matkailutalouden määrittämisessä puutteellisuksia.

Taulukko 32. Kainuun kuntien matkailutalous vuonna 2009.

Alue	Välitön mtulo (ei alv) (1000 euroa)	Välitön mtulo (alv) (1000 euroa)	Kokonais- matkailu- tulo (1000 euroa)	Välitön mtyöllisyys (htv.)	Kokonais- matkailu- työllisyys (htv.)	Verotulo- vaikutuk- set (1000 euroa)
Hyrnsalmi	5 153	6 200	5 977	39	42	149
Kajaani	45 259	53 200	60 647	327	389	1 991
Kuhmo	11 806	13 800	15 230	98	107	496
Paltamo	7 076	8 500	8 067	46	50	177
Puolanka	4 261	5 100	4 858	30	32	115
Ristijärvi	330	374	416	6	6	11
Sotkamo	50 449	59 600	70 124	427	486	2 321
Suomussalmi	10 874	12 700	13 701	94	103	402
Vaala	3 300	3 900	3 729	23	24	66
KAINUU	138 508	163 374	182 749	1 090	1 239	5 728

Tilastokeskuksen rekisteröityjä yöpymisvuorokausia Kainuussa yhteensä 935 540, joista kansainvälisiä 102 923 (11 %)

Vuonna 2009 Kainuun matkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksista noin 70 prosenttia kohdistui Kajaaniin ja Sotkamoon. Koko Kainuun vuoden 2009 välittömän matkailutulon ja -työllisyyden kehityksen tarkastelu vuoteen 2002 on tulkinnanvaraista. Tämä johtuu siitä, että Ristijärven ja Vaalan tapauksissa matkailun taloudellisten vaikutusten tarkka vertaaminen ei ole tarkoituksenmukaista, koska tiedot eivät ole Tilastokeskuksen yritysrekisterin salassapitovelvollisuuden vuoksi täysin yhdenmukaisia. Ilman Ristijärven ja Vaalan lukuja koko Kainuun välitön matkailutulo (arvonlisäveroton) on kasvanut vuosina 2002–2009 reaalisesti 20.2 miljoonaa euroa eli noin 18 prosenttia.

Välitön matkailutyöllisyys on lisääntynyt samalla aikavälillä – poislukien Ristijärven ja Vaalan luvut – 130 henkilötyövuodella eli noin 14 prosenttia.

Vuonna 2009 Kainuun yöpymisvuorokausista – kotimaisista ja kansainvälisistä – noin 75 prosenttia kohdistui Kajaaniin ja Sotkamoon. Vuosina 1995–2009 Kainuun yöpymisvuorokaudet ovat lisääntyneet kaikkiaan 295 294. Tämä tarkoittaa 46 prosentin kasvua. Kansainvälisten yöpymisten määrä on lisääntynyt kyseisellä ajanjaksolla 43 649 eli 74 prosenttia. Vuonna 1995 Kainuun kansainvälisten yöpymisten osuus kaikista yöpymisistä oli noin yhdeksän prosenttia.

Taulukkoon 33 on kerätty Kainuun kuntien välittömän matkailutulon (arvonlisäveroton) ja -työllisyyden (henkilötyövuodet) muutos vuosina 2002–2009. Taulukossa on tarkasteltu tuloa ja työllisyyttä suhteellisesti siten, että mikäli kasvu on ollut suurempaa tai yhtä suurta kuin 5 prosenttia, se on ilmoitettu plus-merkillä. Nolla tarkoittaa muutosta –5 ja +5 prosentin välillä. Miinus-merkki puolestaan ilmoittaa vähentymistä 5 prosenttia tai enemmän. On huomattava, että Ristijärven ja Vaalan kunnista ei ole saatavissa vertailukelpoista tietoa johtuen Tilastokeskuksen salassapitovelvollisuuksista. Suhteellisesti mitattuna tulo- ja työllisyysvaikutukset ovat kehittyneet tarkastelujaksolla myönteiseen suuntaan erityisesti Hyrynsalmella, Paltamossa ja Sotkamossa.

Taulukko 33. Välittömän matkailutulon ja -työllisyyden kehitys Kainuun kunnissa vuosina 2002–2009. + = lisääntynyt ($\geq +5\%$), 0 = pysynyt ennallaan ($-5\% < x < +5\%$) ja – = vähentynyt ($\leq -5\%$).

Kunta	Välitön matkailutulo	Välitön matkailutyöllisyys
Hyrynsalmi	+	+
Kajaani	+	0
Kuhmo	0	+
Paltamo	+	+
Puolanka	–	–
Ristijärvi	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa
Sotkamo	+	+
Suomussalmi	0	0
Vaala	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa

Taulukossa 34 on tarkasteltu Kainuun kuntien yöpymisvuokausien muutosta vuosina 1995–2009 samalla tavalla kuin välittömän matkailutulon ja -työllisyyden kohdalla. Paltamosta ja Ristijärveltä ei ole saatavissa miltään tarkasteluvuodelta yöpymisvuoro-

kausitietoja Tilastokeskuksen salassapitovelvollisuuden vuoksi. Hyrynsalmelta, Kuhmosta, Puolangalta, Suomussalmelta ja Vaalasta ei ole puolestaan saatavissa matkailijasegmenteittäin (kotimaa–ulkomaa) tietoa matkailukausittain (kesä–talvi), joten analyysi kohdistuu mainituissa kunnissa pelkästään vuositason tasolle. Näin ollen ainoastaan Kajaanista ja Sotkamosta on saatavissa tietoa matkailijasegmenteittäin ja matkailukausittain koko tarkasteluaajalta.

Taulukko 34. Kaikkien yöpymisvuorokausien, kotimaisten yöpymisvuorokausien (kesä/talvi) ja kansainvälisten (kesä/talvi) yöpymisvuorokausien kehitys Kainuun kunnissa vuosina 1995–2009. + = lisääntynyt ($\geq +5\%$), 0 = pysynyt ennallaan ($-5\% < x < +5\%$) ja – = vähentynyt ($\leq -5\%$).

Kunta	Yöpymisvuorokaudet	Kotimaiset (kesä/talvi)	Kansainväliset (kesä/talvi)
Hyrynsalmi	+	+ (vuositasolla)	+ (vuositasolla)
Kajaani	–	–/–	–/+
Kuhmo	–	– (vuositasolla)	– (vuositasolla)
Paltamo	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa
Puolanka	+	+ (vuositasolla)	+ (vuositasolla)
Ristijärvi	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa	Tietoa ei saatavissa
Sotkamo	+	+/+	+/+
Suomussalmi	–	– (vuositasolla)	– (vuositasolla)
Vaala	–	– (vuositasolla)	+ (vuositasolla)

Sotkamossa yöpymisvuorokaudet ovat lisääntyneet tarkastelujaksolla kokonaisuudessaan sekä kotimaisten että kansainvälisten talvi- ja kesäyöpymisten osalta. Kajaanissa kehitys on ollut puolestaan kansainvälisiä talviyöpymisiä lukuun ottamatta päinvastainen kuin Sotkamossa. Hyrynsalmella ja Puolangalla yöpymisvuorokaudet ovat kehittyneet myönteisesti kokonaisuudessaan, mukaan lukien kotimaiset ja kansainväliset yöpymiset. Sen sijaan Kuhmossa ja Suomussalmella muutos on ollut edellisiin kuntiin nähden päinvastainen. Vaalassa ovat lisääntyneet vain kansainväliset yöpymisvuorokaudet.

KIRJALLISUUS

- Aira, M. & L. Kauppi* (1994). Manpower in the Tourist Industry in Finland. Centre for Tourism Studies A: 58. 19 s.
- Airola, J.* (1985). Matkailun taloudelliset ja työllistävät vaikutukset Turussa vuonna 1984. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja C 3: 1985. 42 s.
- Alakiuttu, K. & R. Juntbeikki* (1999). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Inarin kunnassa. Nordia Tiedonantoja 4/1999, 3–43.
- Auranen, J. & E. Hämäläinen* (1997). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Suomessa 1995. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 76. 19 s.
- Auranen, J. & P. Santala* (1997). Joutavan hyvä Etelä-Päijänne ry. Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 77. 29 s.
- Auvinen, E.* (1965). Tutkimus Saimaan alueen matkailusta kesällä 1964. 135 s. Hämeenlinna.
- Berghäll, J.* (2005). Saaristomeren kansallispuiston luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A 153. 65 s.
- Boman, N., Österlund, P. & J. Kemppainen* (2004). Oulun matkailun taloudelliset vaikutukset vuonna 2003. Haaga Tutkimus E: 3. 39 s.
- Eisto, I.* (2003). Ruunaan retkeilyalueen kävijät ja paikallistaloudelliset vaikutukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A No 143. 75 s.
- Eriksson, A. & U. Wikström* (1961). Turismen i Kiruna. 101 s. Kiruna.
- Eriksson, G. A.* (1992). The Nordic Model for the Impact of Tourism on Economy and Employment with an Example from the City of Åbo, Finland. Teoksessa Fleischer-van Rooijen, C. A. M. (toim.): Spatial Implications of Tourism. Geo Press, Groningen. ss. 297–302.
- Ervasti, P. & P. Kauppila* (2003). Matkailun taloudelliset vaikutukset Koillis-Suomessa vuonna 2001. Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämispalvelut, työpapereita 4/2003. 17 s.
- Etelä-Suomen Matkailun Kehitys Oy* (2000). Uudenmaan matkailun taloudelliset vaikutukset v. 2000. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 96. 39 s.
- Etelä-Suomen Matkailun Kehitys Oy* (2001). Matkailun satelliittitilinpito Suomessa 1999. Matkailun edistämiskeskus A: 115. 33 s.
- Falenius, H., Grönholm, H. & L. Lehtonen* (1963). Turismen i Hangö. Meddelanden från Ekonomisk-Geografiska Institutionen vid Svenska Handelshögskolan Helsingfors Nr. 23. Helsinki. ss. 117–156.
- Frimodig, L.* (1959). Turism i Bohuslän – en ny industri. Meddelanden från Handelshögskolan i Göteborg, Geografiska Institution Nr. 58. 79 s.

- Haaga-Perho* (2008). Matkailu pääkaupunkiseudulla — eurot, yritykset, matkailijat. Toimialaraportti 2002–2007. Haaga-Perho sarja. 126 s.
- Haaga-Perho* (2009). Matkailun taloudelliset vaikutukset Oulussa vuonna 2009. Haaga-Perho sarja. 15 s.
- Haaga Tutkimus* (2005a). Matkailun taloudelliset vaikutukset Ähtärissä vuonna 2004. Haaga Tutkimus, Haaga Sarja E: 6. 13 s.
- Haaga Tutkimus* (2005b). Lahden seudun matkailijat ja matkailun taloudelliset vaikutukset vuonna 2004. Haaga Tutkimus, Haaga Sarja. 42 s.
- Hall, C. M. & S. J. Page* (2006). *The Geography of Tourism & Recreation. Environment, place and space.* 3. painos. 427 s. Routledge, London and New York.
- Havas, K.* (1993). Oulun matkailututkimus 1989. Teoksessa Aho, S. (toim.): Soveltavan matkailututkimuksen metodisia kysymyksiä. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Oulu. ss. 110–117.
- Heiskanen, T.* (1988). Matkailun taloudelliset vaikutukset Nilsiässä 1986. Pohjois-Savon seutukaavaliitto A: 83. 86 s.
- Helen, M., Kaitila, E. & J. Ahtola* (2006). Kanta-Hämeen alueen matkailun tulo- ja työllisyys selvitys: Matkailija- ja yritystutkimukset. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 7/2006. 88 s.
- Hemmi, J. & K.-V. Vuoristo* (1993). Matkailu. 322 s. WSOY, Porvoo.
- Herranen, K. & T. Vallo* (2008). Inarin kunnan matkailun aluetaloudellisten vaikutusten seuranta järjestelmä. Teoksessa Kauppila, P. & J. Saarinen (toim): Inarin matkailueurot ja -työpaikat. Nordia Tiedonantoja 1/2008. ss. 103–111.
- Holopainen, V.* (1981). Matkailun vaikutukset talouteen ja työllisyyteen Jyväskylässä 1980. Keski-Suomen Taloudellinen tutkimuskeskus 49/1981. 83 s.
- Huhtala, M.* (2006). Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijöiden rahankäyttö ja sen paikallistaloudelliset vaikutukset. Metsäntutkimuslaitoksen työraportteja 35. 75 s.
- Huhtala, M., Vatanen, E. & J. Bergbäll* (2009). Kansallispuistomatkailun paikallistaloudelliset vaikutukset — menetelmien vertailu. Terra 121: 4, 285–299.
- Hätälä, E. & P. Kauppila* (1999). Koillismaan seutukunnan matkailututkimus — matkailun aluetaloudelliset vaikutukset ja kehittämisen lähtökohdat. Nordia Tiedonantoja 2/1999, 37–114.
- Ikonen, P.* (1987). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Joensuun kaupungissa. 50 s. Joensuu.
- Jonninen, P.* (1981). Matkailun taloudelliset vaikutukset pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja A 1981: B1. 97 s.

- Juntheikki, R.* (2002). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kainuussa. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 1, 5–84.
- Juntheikki, R.* (2003). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kainuussa vuonna 2001. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 1. 50 s.
- Juntheikki, R.* (2004). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kainuussa vuonna 2002. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 4. 55 s.
- Juntheikki, R. & Korhonen J.* (2005). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Koillis-Suomessa vuonna 2003. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja A, tutkimuksia 5. 72 s.
- Jurvakainen, A.* (1986). Hailuodon matkailun taloudelliset ja työllistävät vaikutukset 1985. Nordia Tiedonantoja B 2/1986, 47–84.
- Jyvälä, K.* (1981). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Kuusamon kunnassa. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C: 37. 69 s.
- Jyvälä, K.* (1988). Matkailijat ja matkailutulot Lapin läänissä 1985/1986. Matkailun edistämiskeskus A: 61. 170 s.
- Kanta-Hämeen seutukaavaliitto* (1984). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Kanta-Hämeessä 1983. Kanta-Hämeen seutukaavaliitto II: 32. 43 s.
- Kauppila, P.* (1989). Matkailun taloudelliset ja työllistävät vaikutukset Kuusamon kunnassa. Nordia Tiedonantoja B 3/1989, 13–47.
- Kauppila, P.* (1999a). Matkailu ja aluetalous – työkaluja matkailun taloudellisten vaikutusten arviointiin ja mittaamiseen. Nordia Tiedonantoja 2/1998, 115–163.
- Kauppila, P.* (1999b). Matkailun taloudelliset vaikutukset Kuusamon kunnassa vuonna 1998. Julkaisematon tutkimusraportti. 16 s.
- Kauppila, P.* (1999c). Matkailun taloudelliset vaikutukset Inarissa: tunnuslukuja ja arviointia. Nordia Tiedonantoja 4/1999, 88–95.
- Kauppila, P.* (1999d). Suomen matkailutilastoinnin problematiikkaa: alueellinen näkökulma. Terra 111: 2, 85–90.
- Kauppila, P.* (2001). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset: pohjoismaisen mallin matkailijatutkimukset. Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämisspalvelut, tutkimuksia 3/2001. 118 s.
- Kauppila, P.* (2007). Matkailun taloudelliset vaikutukset Kuusamon kaupungissa vuonna 2005. Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämisspalvelut, työpapereita 5/2007. 19 s.
- Kauppila, P.* (2009a). Kuusamon kaupungin matkailutalous vuonna 2007. Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämisspalvelut, työpapereita 1/2009. 29 s.

- Kauppila, P.* (2009b). Sotkamon kunnan matkailutalous vuonna 2007. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus, Aluekehitys, Working Papers 68. 29 s.
- Kauppila, P. & P. Ervasti* (2001). Matkailun taloudelliset vaikutukset Kuusamon kaupungissa vuonna 1999. Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämispalvelut, työpapereita 1/2001. 17 s.
- Kemi, T. & A. Mäkinen* (1995). Kalajoen Hiekkasärkkien matkailu. Tutkimusraportti I. Nordia Tiedonantoja 1/1995, 2–74.
- Kemppainen, J.* (1991). Kuusiokuntien matkailun tulo- ja työllisyys selvitys 1990–1991. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 32. 43 s.
- Kemppainen, J.* (1993). Vaasan matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset vuonna 1993. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 52. 35 s.
- Kettunen, T.* (1990). Vaasan kaupungin tulo- ja työllisyysvaikutukset 1989. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 17. 30 s.
- Konttinen, J.-P.* (2005). Matkailun satelliittitilinpito ja aluetaloudelliset vaikutukset. Kauppa- ja teollisuusministeriö, rahoitetut tutkimukset 4/2005. 109 s.
- Konttinen, J.-P.* (2006). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset – matkailun alueellinen tilinpito. Kauppa- ja teollisuusministeriö, rahoitetut tutkimukset 9/2006. 62 s.
- Kutilainen, S.* (2004). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kalajoella vuonna 2001. Nordia Tiedonantoja 1/2004. 27 s.
- Kymenlaakson seutukaavaliitto* (1985). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Kymenlaaksossa 1984. Kymenlaakson seutukaavaliitto B: 68. 54 s.
- Laakkonen, S.* (2002). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset. Seurantaindikaattorit ja vuoden 2000 tulokset. Kauppa- ja teollisuusministeriön kertomuksia ja selvityksiä 4/2002. 151 s.
- Lahden kauppakamari* (1985). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Lahdessa vuonna 1985. 50 s. Lahti.
- Lankola, K.* (1992). Turun kaupungin matkailututkimus 1991. 38 s. TKKK Education Ltd, Turku.
- Malinen, R.* (1989). Kuusamon matkailijatutkimus vuonna 1989. Nordia Tiedonantoja B 3/1989, 53–95.
- Mathieson, A. & G. Wall* (1987). Tourism: Economic, Physical and Social Impacts. 2. painos. 208 s. Longman, London.
- Matkailun edistämiskeskus* (1983). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset kunta/aluetasolla. Matkailun edistämiskeskus A: 36. 52 s.
- Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus* (1997). Vaasan matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset 1996. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus E: 63. 26 s.

- Murphy, P. E.* (1985). *Tourism: A Community Approach*. 200 s. Methuen, London.
- Möttönen, R.* (1986). Hailuodon matkailun perusselvitys. *Nordia Tiedonantoja B* 2/1986, 5–42.
- Naalisvaara, L.* (1991). Kolarin kunnan matkailijatutkimus matkailukaudella 1989–90. *Nordia Tiedonantoja B* 2/1991, 15–70.
- Paajanen, M.* (1993a). Matkailun taloudellisten ja työllisyysvaikutusten selvittäminen ns. pohjoismaisen mallin avulla. Teoksessa Aho, S. (toim.): *Matkailun teoretisoiva tutkimus Suomessa 1991*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Oulu. ss. 78–88.
- Paajanen, M.* (1993b). Alueellisuus matkailun taloudellisten vaikutusten tutkimuksessa: esimerkkinä pohjoismainen malli ja TuristEkonomiska Modell. Teoksessa Aho, S. (toim.): *Soveltavan matkailututkimuksen metodisia kysymyksiä*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Oulu. ss. 82–109.
- Paajanen, M.* (1993c). The Economic impact analysis of tourism: A comparative study of the Nordic Model and the Tourist Economic Model. Helsingin kauppakorkeakoulun työpapereita W–35. 88 s.
- Paajanen, M.* (1994). The economic interaction between tourists and tourism enterprises. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B–142. 116 s.
- Paajanen, M.* (1995). Alueellinen matkailutulotutkimus metodologisena ongelmana. Teoksessa Aho, S. & H. Iloa (toim.): *Matkailu alueellisena ilmiönä*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Oulu. ss. 223–247.
- Piirainen, H.* (2008). *Kymenlaakson matkailututkimus 2008*. Haaga-Perho sarja. 39 s.
- Piirainen, H. & T. Ruuskanen* (1997). *Kuopion matkailututkimus*. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus E: 70. 31 s.
- Piirala, T.* (1997). *Kainuun kesämatkailija 1996 sekä Kainuun matkailun tulo- ja työllisyys selvitys*. Kainuun matkailun kehittämiskeskus A: 4. 67 s.
- Pitkänen, M.* (1990). *Virtain matkailututkimus 1989*. 105 s. Virrat.
- Rantakokko, M.* (1991). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Kolarissa 1989. *Nordia Tiedonantoja B* 2/1991, 75–107.
- Rinne, P.* (1999). Luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset Kuhmossa. Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta, tiedonantoja 93. 108 s.
- Rinne, P. & O. Saastamoinen* (2005). Local Economic Role of Nature-based Tourism in Kuhmo Municipality, Eastern Finland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 5: 2, 89–101.

- Rosqvist, H.* (2008). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Inarin kunnassa vuonna 2005. Teoksessa Kauppila, P. & J. Saarinen (toim): Inarin matkailueurot ja -työpaikat. Nordia Tiedonantoja 1/2008. ss. 3–52.
- Rosqvist, H.* (2009). Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: tarkastelussa Inarin kunta. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. 93 s. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.
- Ryynänen, T.* (1986). Lappeenrannan matkailututkimus 1986. Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset. Kaupunkisuunnitteluosasto/Kuntasuunnittelutoimisto C2. 56 s.
- Saarinen, J. & P. Kauppila* (2002). Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten arviointi: matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Pelkosenniellä. Terra 114: 1, 25–36.
- Saarinen, J., Keränen, A. & P. Sepponen* (1996). Luonnon vetovoimaisuuteen perustuvan matkailun taloudelliset vaikutukset paikallistasolla: esimerkkinä Saariselän matkailu. Teoksessa Saarinen, J. & J. Järviluoma (toim.): Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619, Rovaniemen tutkimusasema. Rovaniemi. ss. 79–92.
- Sairanen, K.* (1988a). Savonlinnan kaupungin matkailututkimus 1987. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 1. 67 s.
- Sairanen, K.* (1988b). Kerimäen kunnan matkailututkimus 1987. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 3. 56 s.
- Sairanen, K.* (1988c). Punkaharjun kunnan matkailututkimus 1987. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 4. 56 s.
- Savela, O., Pirinen, O. & R. Marin* (2004). Matkailun satelliittitilinpitohankkeen loppuraportti. Kauppa- ja teollisuusministeriö, rahoitetut tutkimukset 8/2004. 112 s.
- Sormunen, P., Purhonen, M. & H. Piirainen* (2000). Savonlinnan seudun matkailu 1999. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus E: 86. 54 s.
- Suvanto, M.* (1991). Ylä-Savon matkailututkimus. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 21. 63 s.
- Säkkinen, T. A.* (1971). Kuusamon matkailututkimus. Nordia Tiedonantoja 2/1971. 106 s.
- Södervall, R.* (1993). Kuusamon matkailutulo- ja työllisyys selvitys. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus. Moniste. 14 s.
- Tekoniemi-Selkälä, T. & R. Södervall* (1992). Lapin matkailijat ja matkailutulo 1991/92. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus A: 38. 65 s.
- Tobmo, T.* (2005). Economics impacts of cultural events on local economics: an input–output analysis of Kaustinen Folk Music Festival. Tourism Economics 11: 3, 431–452.
- TOL* (2002). Toimialaluokitus 2002. Käsikirjoja 4. 241 s. Tilastokeskus, Helsinki.

TOL (2008). Toimialaluokitus 2008. Käsikirjoja 4. 402 s. Tilastokeskus, Helsinki.

Tykkyläinen, E. (1984). Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Imatralla vuonna 1983. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no: 56. 37 s.

Tyni, M. (2003). Matkailun taloudelliset vaikutukset Pohjois-Savossa. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 3/2003. 115 s.

Vuoristo, K.-V. (1998). Matkailun muodot. 251 s. WSOY, Porvoo.

Vuoristo, K.-V. & T. Arajärvi (1988). Matkailu-Lohja, Lohjan matkailututkimus. Helsingin kaupunkorkeakoulun julkaisuja D-106. 93 s.

Vuoristo, K.-V. & T. Arajärvi (1990). Methodological problems of studying local income and employment effects of tourism. *Fennia* 168: 2, 153–177.

Vuoristo, K.-V. & M. Paajanen (1991). Espoon matkailututkimus 1990–91. 97 s. Espoo.

Österlund, P. & P. Ohtonen (2005). Mikkelin seudun matkailun taloudelliset vaikutukset vuonna 2003. Haaga Tutkimus, Haaga Sarja E: 5. 39 s.

Tilastot

Matkailutilasto 2010 (2010). Liikenne ja matkailu 2010. 82 s. Tilastokeskus, Helsinki.

Muut lähteet

- rahanarvonkerroin (2010). 10.12.2010.
http://www.stat.fi/til/khi/2009/khi_2009_2010-01-15_tau_001.html
- verokantamuutoksessa oikaisueroihin sovellettava arvonlisäverokanta (2010). 14.12.2010.
http://www.vero.fi/?article=8404&domain=VERO_MAIN&path=5,40,87&language=FIN
- Leinonen, Ahti (2009). Henkilökohtainen sähköpostiviesti Ahti Leinonen/Pekka Kauppila. 3.2.2009.
- erillistilaus Tilastokeskuksen yritysrekisteri, vuosi 2009 (2011). 4.1.2011.
- erillistilaus Tilastokeskuksen majoitustilastot 1995–2009 (2010). 21.12.2010.

LIITE I (TOL 2008)

Toimialaluokka	Toimialan numero	Toimialan nimi
Korjaamo- ja huoltamotoiminta	452	Moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus (pl. moottoripyörät)
	45321	Moottoriajoneuvojen osien ja varusteiden vähittäiskauppa (pl. renkaat)
	45322	Renkaiden vähittäiskauppa
	45403	Moottoripyörien huolto ja korjaus
	473	Ajoneuvojen polttoaineiden vähittäiskauppa
Yleisvähittäiskauppa	471	Vähittäiskauppa erikoistumattomissa myymälöissä
Muu vähittäiskauppa	472	Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	477	Muiden tavaroiden vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	474	Tieto- ja viestintäteknisten laitteiden vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	475	Muiden kotitaloustarvikkeiden vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	476	Kulttuuri- ja vapaa-ajan tuotteiden vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	478	Tori- ja markkinakauppa
	9521	Viihde-elektroniikan korjaus
	9522	Kotitalouskoneiden sekä kodin ja puutarhan laitteiden korjaus
	9523	Jalkineiden ja nahkatavaroiden korjaus
	Majoitus- ja ravitsemispalvelut	551
552		Lomakylät, retkeilymajat yms. majoitus
553		Leirintäalueet, asunto- ja matkailuvaunuaueet
55902		Maatilamatkailu, bed & breakfast
55903		Lomamökkien vuokraus
55909		Muualla luokittelematon majoitustoiminta
561		Ravintolat ja vastaava ravitsemistoiminta
563		Baarit ja kahvilat
5621		Pitopalvelu
Liikenne		491
	493	Muu maaliikenteen henkilöliikenne
	50101	Meriliikenteen henkilökuljetus
	50102	Rannikkoliikenteen henkilökuljetus
	503	Sisävesiliikenteen henkilökuljetus
	511	Ilmaliikenne
	52211	Linja-autoasemat
	5223	Ilmaliikennettä palveleva toiminta
	7711	Autojen ja kevyiden moottoriajoneuvojen vuokraus ja leasing
	7721	Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing
	7722	Videofilmien vuokraus
	7729	Muiden henkilökohtaisten ja kotitaloustavaroiden vuokraus ja leasing
	7734	Vesiliikennevälineiden vuokraus ja leasing
	7735	Ilmaliikennevälineiden vuokraus ja leasing
7739	Muiden koneiden ja laitteiden vuokraus ja leasing	
Virkistys- ja muut palvelut	79	Matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toiminta; varauspalvelut
	5914	Elokuvien esittäminen
	90	Kulttuuri- ja viihdetoiminta
	932	Huvi- ja virkistystoiminta
	9102	Museoiden toiminta
	9103	Historiallisten nähtävyyksien, rakennusten vastaavien kohteiden toiminta
	9104	Kasvitieteellisten puutarhojen, eläintarhojen ja luonnonpuistojen toiminta
	931	Urheilutoiminta
	9602	Kampaamot ja kauneudenhoitopalvelut
9604	Kylpylälaitokset, saunat, solariumit yms. palvelut	

Toimialaluokka	Toimialan numero	Toimialan nimi
Korjaamo- ja huoltamotoiminta	502	Moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus
	50302	Moottoriajoneuvojen osien ja varusteiden vähittäiskauppa
	50304	Renkaiden vähittäiskauppa
	50403	Moottoripyörien huolto ja korjaus
	505	Polttoaineiden vähittäiskauppa
Yleisvähittäiskauppa	521	Vähittäiskauppa erikoistumattomissa myymälöissä
Muu vähittäiskauppa	522	Elintarvikkeiden, juomien vähittäiskauppa erikoismyymälöissä
	523	Lääkkeiden, kosmetiikka- ja hygieniatuotteiden vähittäiskauppa
	524	Muu uusien tavaroiden vähittäiskauppa myymälöissä
	525	Käytettyjen tavaroiden vähittäiskauppa myymälöissä
	5262	Tori- ja markkinakauppa
	5263	Muu vähittäiskauppa muualla kuin myymälöissä
	527	Henkilökohtaisten esineiden, kotitalousesineiden korjaus
Majoitus- ja ravitsemispalvelut	551	Hotellit
	552	Leirintäalueet ja muu majoitustoiminta
	553	Ravintolat, kahvilat ja ruokakioskit
	554	Olutbaarit, kahvilat ja kahvibaarit
	5552	Ateriapalvelu
Liikenne	601	Rautatieliikenne
	6021	Muu säännöllinen maitse tapahtuva henkilöliikenne
	6022	Taksiliikenne
	6023	Muu maitse tapahtuva henkilöliikenne
	61101	Meriliikenteen henkilökuljetus
	61103	Kotimaan rannikkoliikenne
	612	Sisävesiliikenne
	62	Ilmaliikenne
	63211	Linja-autoasemat
	6323	Muu ilmaliikennettä palveleva toiminta
71	Kulkuneuvojen, koneiden, kotitaloustavaroiden vuokraus	
Virkistys- ja muut palvelut	633	Matkatoimistot ja muu matkailua palveleva toiminta
	9213	Elokuvien esittäminen
	923	Muu kulttuuri- ja viihdetoiminta
	9252	Museot, näyttelyt, historiallisten rakennusten suojeleminen
	9253	Kasvitieteellisen puutarhat, eläintarhat, luonnonpuistot
	926	Urheiluun liittyvä toiminta
	9272	Muualla luokittelemattomat virkistyspalvelut
	9302	Kampaamot ja kauneushoitolat
9304	Kylpylälaitokset, solariumit yms. palvelut	